

Anexa 5

(Punctul 4.2d)

Set de instrumente pentru informarea funcționarilor publici cu privire la obligațiile statului în conformitate cu Convenția europeană a drepturilor omului

(adoptat de către Comitetul Miniștrilor la 18 septembrie 2013, în cadrul celei de a 1178-a reuniuni a Delegațiilor Miniștrilor)

OBIECT

1. Prezentul set de instrumente are ca scop să ofere funcționarilor publici din statele părți la Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare „Convenția”) informații și orientări de ordin practic care să îi ajute să respecte drepturile conferite de Convenție persoanelor cu care interacționează și să îndeplinească obligațiile ce revin statelor în temeiul Convenției pentru a preveni, pe cât posibil, încălcări ale Convenției.

CUI SE ADRESEAZĂ SETUL DE INSTRUMENTE?

2. Setul de instrumente se adresează în principal funcționarilor publici angajați în sistemul judiciar și celor însărcinați cu menținerea ordinii și executarea pedepselor privative de libertate. Acesta îi vizează mai exact (dar nu exclusiv) pe **agenții de poliție, funcționarii din penitenciare, funcționarii din domeniul imigrării și personalul din cadrul unităților de psihiatrie cu regim închis sau al altor instituții care au în grijă persoane vulnerabile.**

3. În linii generale, setul de instrumente se adresează oricărui funcționar care are relații cu publicul și ale cărui acțiuni ar putea ridica probleme legate de drepturile garantate prin Convenție, ca de exemplu **asistenții sociali, ofițerii de stare civilă și funcționarii însărcinați cu eliberarea permiselor.**

4. Setul nu se adresează magistraților, avocaților sau înalților funcționari, ci se adresează mai degrabă funcționarilor aflați „în prima linie”. Acesta nu necesită cunoștințe juridice prealabile.

CONVENȚIA ȘI FUNCȚIONAREA ACESTEIA

5. **Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale** (titlul oficial) este un **tratat** internațional încheiat între statele (în prezent în număr de 47) membre ale **Consiliului European** (a nu se confunda cu Uniunea Europeană). Înființat în urma celui de al Doilea Război Mondial, Consiliul European este o organizație internațională având ca misiune promovarea democrației, a drepturilor omului și a statului de drept. Convenția a fost adoptată în 1950.

6. Prin **ratificarea** Convenției, statele devin **parte** la aceasta și se angajează să respecte obligațiile ce decurg din aceasta. Toate statele membre au ratificat Convenția.

7. Convenția are un număr de **protocoale facultative** care se adaugă dispozițiilor acesteia, completând drepturile fundamentale garantate de Convenție. Statele membre pot accepta protocoalele facultative ratificându-le; nu toate statele au acceptat toate protocoalele facultative. Protocoalele adiționale care au fost ratificate de statul dumneavoastră trebuie verificate pe site-ul Biroului de Tratat al Consiliului European.

8. Statele au dreptul de a formula derogări de la unele obligații din Convenție. Această decizie se ia la nivel guvernamental. Cu excepția cazului în care autoritățile statului dumneavoastră v-au informat că o derogare este în vigoare, se presupune că atât Convenția, cât și protocoalele facultative relevante se aplică integral.

9. Cea dintâi răspundere pentru asigurarea punerii în aplicare a Convenției în plan intern le revine statelor părți (a se vedea *infra*, pct. 14). Legile și politicile acestora ar trebui să fie încadrate, și toți funcționarii publici ar trebui să-și exercite atribuțiile astfel încât să acorde efect deplin Convenției. De asemenea, statele trebuie să asigure un sistem de căi de atac în ceea ce privește încălcările Convenției. Numai în cazurile în care căile de atac interne pentru o pretinsă încălcare au fost folosite și considerate inexistente sau inadecvate, o victimă are posibilitatea de a sesiza **Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea”)**.

10. Rolul Curții este de a asigura respectarea, de către statele părți, a obligațiilor corespunzătoare Convenției și protocoalelor la aceasta. Curtea se compune din câte un judecător pentru fiecare stat membru și are sediul la Strasbourg. Aceasta are competență să se pronunțe cu privire la cererile oricărei persoane care se consideră victima încălcării, de către unul sau mai multe state părți la Convenție, a drepturilor sale pe care i le garantează Convenția (și să se pronunțe cu privire la litigiile interstatuale, chiar dacă aceste cauze sunt rare și fără relevanță în contextul prezentului set de instrumente). Statele **se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care acestea sunt părți**, ceea ce implică, în general, obligația de a plăti despăgubirile acordate de către Curte, precum și de a readuce, pe cât posibil, victima în poziția în care aceasta se afla anterior încălcării, iar, adeseori, obligația de a modifica legislația sau practica națională pentru a evita încălcări similare în viitor. Orice încălcare a Convenției de către un funcționar public poate implica așadar consecințe foarte grave pentru statul respectiv ca și, desigur, pentru victimă.

11. Fiecare cauză este examinată în funcție de circumstanțele sale concrete dar, în cadrul procedurii, Curtea este frecvent chemată să dea o interpretare mai largă dispozițiilor Convenției și să stabilească principii pentru aplicarea acestora în conformitate cu evoluția consensului european în materie de drept și de politici. Având în vedere jurisprudența Curții, Convenția se impune statelor părți, iar instanțele interne o aplică în dreptul intern. Din acest motiv, setul de instrumente face frecvent referire la anumite hotărâri din jurisprudență, care arată cum dispozițiile Convenției au fost aplicate și trebuie să ghideze acțiunile funcționarilor publici.

FOLOSIREA SETULUI DE INSTRUMENTE

12. Setul de instrumente are trei părți:

Partea I este un ghid al drepturilor conferite de Convenție și protocoalele la aceasta, precum și al obligațiilor corespunzătoare pentru state, prezentate în ordinea dispozițiilor Convenției. (N.B.: Așa cum am subliniat anterior, nu toate statele au ratificat toate protocoalele; partea a III-a prezintă starea actuală a obligațiilor contractate de către fiecare stat la data tipăririi). Dispozițiile cele mai pertinente pentru activitatea funcționarilor publici cărora li se adresează prezentul set de instrumente sunt tratate mult mai detaliat decât cele care sunt invocate rar. Setul de instrumente nu urmărește să acopere, după modelul unui manual de drept, toate chestiunile care ar putea apărea, ci se concentrează selectiv asupra chestiunilor cele mai importante și cele mai frecvente.

Partea a II-a conține întrebări și liste de control care evidențiază aspectele ce trebuie luate în considerare pentru a-i ajuta pe funcționarii publici să stabilească dacă o situație ar putea ridica o problemă în raport cu Convenția. Aceasta este completată cu o schemă.

Partea a III-a conține textul dispozițiilor Convenției și protocoalelor referitoare la drepturile garantate.

PARTEA I – DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE CE DECURG DIN CONVENȚIE ȘI PROTOCOALELE LA ACEASTA

CONVENȚIA

Obligația de a respecta drepturile omului (art. 1)

13. Principala obligație a statelor părți constă în faptul că „**înaltele părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în titlul I al prezentei convenții**” (ceea ce include, pentru statele părți la diversele protocoale, obligația de a recunoaște drepturile și libertățile definite în protocoalele respective).

14. Expresia „**oricărei persoane**” este foarte largă:
- persoanele care nu sunt cetățeni ai statului respectiv sunt vizate în egală măsură cu cele care au naționalitatea statului; drepturile nu se aplică exclusiv cetățenilor aceluși stat;
  - persoanele juridice (ca de exemplu societățile, organizațiile neguvernamentale și asociațiile) sunt vizate în egală măsură cu persoanele fizice (atât indivizii, cât și grupurile de persoane).
15. Expresia „**aflate sub jurisdicția lor**” înseamnă, în general, „aflate pe teritoriul statului”, însă Curtea a extins în jurisprudența sa această definiție pentru a include cazurile excepționale în care funcționarii publici (de exemplu diplomații sau membrii forțelor armate) prezenți pe un teritoriu străin exercită control și autoritate asupra altora, sau în cazul în care un stat exercită, printr-o acțiune militară, un control efectiv asupra altui teritoriu decât cel național.

DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE

16. Semnificația anumitor expresii tehnice

Următoarele expresii folosite în prezentul ghid au o semnificație deosebită în contextul Convenției:

- **drepturile absolute** nu pot fi puse în balanță cu nevoile altora sau cu interesul public general. Acestea pot face obiectul unor excepții specifice, ca de exemplu, în cazul dreptului de a nu fi privat de libertate, prevăzut la art. 5, sau nu admit nicio excepție în cazul în care sunt definite ca **drepturi absolute**, de exemplu dreptul de a nu fi supus torturii, prevăzut la art. 3;
- **drepturile relative** sunt drepturi care pot face obiectul unei ingerințe pentru a proteja drepturile altora sau, în linii mai largi, interesul general, ca de exemplu dreptul la respectarea vieții private și de familie, prevăzut la art. 8;
- **obligațiile negative** impun autorităților statului obligația de a se abține de la anumite acțiuni pentru a nu cauza o ingerință nejustificată în drepturile prevăzute de Convenție. Majoritatea drepturilor din Convenție sunt formulate astfel;
- **obligațiile pozitive** impun autorităților statului obligația de a lua măsuri pentru apărarea drepturilor din Convenție. În majoritatea cazurilor, acestea nu sunt menționate explicit în text, ci au fost deduse de către Curte în jurisprudența sa.

Dreptul la viață (art. 2)

17. **Art. 2 § 1** prevede că „**dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat [...]**”. Acest principiu admite o excepție în cazul unei sentințe capitale, care nu se aplică în statele părți la Protocolul nr. 6 (abolirea pedepsei cu moartea cu excepția cazului în care aceasta este prevăzută de legislația națională pentru acte săvârșite în timp de război) sau Protocolul nr. 13 (abolirea totală a pedepsei cu moartea). **Art. 2 § 2** prevede trei excepții limitative la interdicția de a cauza moartea cuiva în mod intenționat.

18. Curtea a precizat că obligația pozitivă a statelor și funcționarilor acestora de a apăra viața necesită **măsuri preventive** în numeroase situații, ca de exemplu:

- **pentru a apăra o persoană împotriva actelor de violență din partea terților**; totuși, aceasta poate fi invocată numai dacă autoritățile cunosc sau ar fi trebuit să cunoască existența unui risc real și imediat și nu au luat măsurile care erau de așteptat din partea lor pentru a-l preveni. De exemplu, această obligație a fost încălcată într-o situație în care o persoană arestată preventiv a fost ucisă de un coleg de cameră care avea antecedente de violență și de boală mintală (hotărârea Edwards împotriva Regatului Unit). Aceasta mai poate surveni în cazurile în care existau antecedente de violență în familie;
- pentru a apăra **efectiv** viața unei persoane aflate sub controlul lor;
- **pentru a apăra o persoană împotriva actelor de automutilare**, de exemplu atunci când se știe că unele persoane private de libertate prezintă tendințe sinucigașe;
- **pentru a apăra persoanele care locuiesc în apropierea unor zone industriale periculoase**, de exemplu într-o situație în care s-a produs o explozie letală la o instalație de evacuare despre care se știa că prezintă riscuri de exploatare (hotărârea Oneriydiz împotriva Turciei), ori pentru a preveni catastrofe naturale previzibile.

19. Astfel, obligația de a proteja viața nu impune doar adoptarea unor prevederi legale, ca de exemplu, pentru a incrimina omuciderea. Aceasta cuprinde protecția martorilor și a informatorilor, precum și obligația persoanelor aflate la conducerea penitenciarelor, a centrelor de detenție, a centrelor medicale și a unităților

de psihiatrie de a proteja persoanele aflate în grija lor împotriva oricărei vătămări cauzatoare de moarte săvârșite de către un terț sau de către propria persoană.

20. **Recurgerea la forță letală de către agenți ai statului:** Art. 2 § 2 enumeră situațiile limitate în care recurgerea la forță letală nu constituie o încălcare a dreptului de a nu cauza moartea cuiva în mod intenționat. Acestea sunt cazurile în care recurgerea la forță este necesară:

- a) pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale;
- b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;
- c) pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.

21. **Această listă de excepții este una exhaustivă și nu doar exemplificativă.** Înainte de a recurge la forță letală, statul trebuie să îndeplinească anumite condiții foarte stricte. Recurgerea la forță letală trebuie să fie **absolut necesară** pentru atingerea unuia sau mai multora dintre scopurile urmărite și să fie **strict proporțională cu scopurile respective**. Nu este suficientă punerea în balanță a dreptului individual și a interesului general. Astfel, de exemplu, Curtea a hotărât că faptul că s-au tras 50 de focuri de armă în timpul intervenției la domiciliul unui presupus terorist depășea cu mult limita apărării legitime și justificabile a agenților de poliție implicați (hotărârea Gul împotriva Turciei, 2000).

22. **Obligația procedurală de a efectua anchete privind decesele:** Curtea a introdus această obligație pe calea jurisprudenței sale. Ancheta ar trebui declanșată automat de către autorități. Aceasta trebuie desfășurată în mod rapid, eficient și public și, totodată, independent de organul care a recurs la forță letală în acel caz. De asemenea, se impune o anchetă în cazul în care decesul survine în urma unor acte ale unor terți. În mod normal, aceasta trebuie desfășurată la cel mai înalt nivel, însă personalul de execuție trebuie să se pregătească pentru această eventualitate, de exemplu păstrând datele primite în legătură cu existența unui risc pentru viață sau informații detaliate privind supravegherea riscurilor de suicid în timpul detenției etc. Membrii personalului trebuie să coopereze pe deplin și în mod onest în cadrul anchetelor care, în caz contrar, ar putea să nu fie conforme normelor prevăzute de Convenție.

23. Dreptul la viață mai poate fi invocat în cazurile de **expulzare și extrădare**, dacă persoana este trimisă într-o țară în care riscă realmente să fie supusă pedepsei capitale. Expulzarea sau extrădarea rezultă, de regulă, în urma unei hotărâri judecătorești sau a unei dispoziții ministeriale, însă **personalul autorităților pentru imigrări și ceilalți intervenienți** trebuie să conștientizeze această eventualitate și să se informeze înainte de a trimite un potențial imigrant într-o țară terță în care ar putea fi expus acestui risc.

Interzicerea torturii și a tratamentelor inumane ori degradante (art. 3)

24. **Art. 3** prevede că „nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante”.

25. Acesta este un drept **absolut**. În acest caz, lucru rar întâlnit în dispozițiile Convenției, articolul **nu prevede nicio excepție** și nicio condiție, iar Curtea nu a dedus din acesta nicio excepție sau condiție implicită. Aceasta înseamnă că nici interesul general, nici drepturile terților, nici acțiunile victimei, indiferent de gradul de pericolozitate sau gravitatea faptelor sale penale, nu pot justifica tratamentele interzise prin acest articol.

26. Art. 3 a fost invocat în situații foarte diverse, însă contextul cel mai frecvent se referă la **tratamentul persoanelor private de libertate**. Prin urmare, **agenții de poliție** și celelalte persoane care au în pază persoane private de libertate (**agenții de penitenciare, personalul autorităților pentru imigrări și personalul din cadrul centrelor de detenție sau al unităților de psihiatrie cu regim închis**) au în special sarcina de a veghea la evitarea oricărei încălcări a acestui articol. Este prudent să se facă o evaluare prealabilă a riscului de rele tratamente, în special pentru categoriile vulnerabile (presupuși pedofili, minorități etc.).

27. „Tortura” a fost definită ca „**tratamente inumane intenționate, cauzatoare de suferințe extrem de grave și crude**”. Gradul de suferință constituie principala diferență dintre un act de tortură și un tratament inuman, însă actul trebuie să fie totodată intenționat, de exemplu, să fie aplicat cu scopul de a obține informații sau de a intimida. N.B.: Faptul că informația poate salva vieți nevinovate nu justifică tortura. Curtea a considerat, în special, că reprezintă acte de tortură **violurile, amenințările cu violența împotriva membrilor familiei, legarea la ochi și simularea unei execuții**. Suferința cauzată poate fi fizică sau psihică. Pragul torturii progresează: acte care nu erau considerate acte de tortură acum 30 de ani pot fi

considerate ca atare în prezent, deoarece normele devin mai stricte (hotărârea Selmouni împotriva Franței, având ca obiect loviturile aplicate unui suspect). Același lucru este valabil și pentru tratamentul inuman.

28. **„Tratamentul inuman”** trebuie să atingă un nivel minim de gravitate și **„să cauzeze fie leziuni corporale, fie grave suferințe mentale”**. Nu este obligatoriu să fie intenționat și nici aplicat într-un anumit scop. În cazul specific al vătămărilor cauzate în timpul arestului preventiv, în care o persoană aflată într-o bună stare de sănătate anterior arestării sau privării sale de libertate prezintă ulterior semne de vătămare dovedite, autorităților le revine sarcina de a dovedi că nu s-a făcut uz de forță sau că aceasta nu a fost excesivă ori a fost justificată de acțiunile persoanei în cauză. Imobilizarea abuzivă a unei persoane private de libertate sau a unui pacient internat într-o unitate de psihiatrie poate constitui, de asemenea, un tratament inuman.

29. **„Tratamentul degradant”** implică umilire sau înjosire mai degrabă decât suferințe fizice ori mentale. Ca și în cazul tratamentului inuman, tratamentul degradant nu trebuie neapărat să fie intenționat. Cel mai frecvent, **condițiile de detenție** sunt cele care constituie tratamente degradante, de exemplu în cazul unei îndelungate privări de libertate caracterizate prin condiții insalubre și supraaglomerare în celule (hotărârea Kalashnikov împotriva Rusiei). Aceleași condiții pot fi încadrate ca inumane dacă depășesc un anumit grad de gravitate. **Perchezițiile corporale**, chiar dacă sunt justificate din motive de securitate, pot fi degradante dacă sunt efectuate desconsiderând demnitatea umană, de exemplu în public sau în prezența unor persoane de sex opus. **Detenția în izolare** nu este neapărat inumană sau degradantă, dar poate fi considerată astfel dacă este îndelungată. Neacordarea **asistenței medicale** sau refuzarea acordării acesteia pot constitui un tratament degradant, dacă astfel se cauzează anxietate, stres ori suferință, mai ales în cazul pacienților internați într-o unitate de psihiatrie. Din contră, o **intervenție medicală forțată**, ca de exemplu hrănirea forțată, care, în principiu, nu constituie un tratament inuman sau degradant, poate deveni astfel dacă nu este necesară din punct de vedere medical sau dacă este aplicată fără garanții sau fără respectarea persoanei. Se poate face o comparație între două cauze în care s-a recurs la o intervenție medicală pentru recuperarea unor droguri înghițite de persoane bătute de trafic de droguri. În cauza Jalloh împotriva Germaniei, s-a administrat forțat un vomitiv pentru a obține probele, în pofida unei opoziții considerabile. Modul în care s-a acționat era degradant și implica riscuri pentru sănătate. S-a constatat încălcarea art. 3. În cauza Bogumil împotriva Portugaliei, s-a efectuat o intervenție chirurgicală, la recomandarea medicului și sub supraveghere medicală, pentru extragerea unui plic de cocaină din stomacul reclamantului mai degrabă pentru salvarea vieții acestuia decât pentru obținerea unor probe. Nu s-a constatat nicio încălcare. **Trebuie subliniată în mod deosebit importanța coordonării dintre agenții din unitățile de detenție și medici în astfel de situații**. Imobilizarea cu cătușe nu constituie un tratament degradant dacă este o necesitate rezonabilă, de exemplu, pentru a evita ca persoana în cauză să fugă ori să rănească alte persoane, dar poate constitui tratament degradant dacă persoana imobilizată cu cătușe necesită îngrijiri medicale sau este expusă privirilor publicului ori este înfățișată astfel în instanță.

30. **Discriminarea**, de exemplu pe motive etnice, în cazul în care se cumulează cu rele tratamente dovedite, poate constitui o încălcare a art. 3, de exemplu într-o situație în care niște suspecți romi sunt tratați cu ostilitate sau într-un mod degradant de către autoritățile judiciare și administrative (Moldovan împotriva României nr. 2).

31. **Expulzarea sau extrădarea** unei persoane către o țară terță în care riscă realmente să fie supusă unor tratamente ce contravin art. 3 poate constitui o încălcare a acestui articol de către țara care a efectuat expulzarea. Ca și în cazul art. 2, decizia de expulzare se pronunță în majoritatea cazurilor de către instanțele de judecată sau autoritățile administrative. Însă condițiile expulzării intră adesea în sarcina agenților de poliție sau a personalului autorităților pentru imigrări. Se impune garantarea unui tratament uman în permanență, iar o persoană a cărei stare de sănătate nu îi permite să călătorească nu trebuie să fie obligată la acest lucru.

32. **Obligații pozitive care decurg din art. 3:** obligația de **prevenire** a tratamentelor contrare art. 3 îi revine în principal Guvernului prin intermediul adoptării unor acte cu putere de lege și norme administrative. Însă această obligație poate viza totodată personalul cu funcții de execuție și poate fi invocată, de exemplu, într-o situație în care asistenții sociali nu au luat măsuri rezonabile pentru protejarea unor minori împotriva neglijenței grave din partea părinților despre care aveau sau ar fi trebuit să aibă cunoștință (hotărârea Z împotriva Regatului Unit). Atunci când este vorba despre categorii vulnerabile - ca de exemplu copii, alienați mintal sau persoane private de libertate - obligația statului de a preveni relele tratamente este și mai mare.

33. **Obligația procedurală de a efectua anchete:** ca și în cazul dreptului la viață (art. 2), în cazul în care se invocă încălcarea art. 3, există obligația de a efectua o anchetă independentă, efectivă și rapidă. De exemplu, rănilor trebuie să facă obiectul unui examen medical cât mai repede posibil pentru a stabili cum au

fost cauzate. Agenții de poliție și ceilalți agenți trebuie să țină la zi registre detaliate și exacte cu acțiunile lor și, dacă sunt acuzați de rele tratamente, să coopereze în totalitate la efectuarea anchetei.

Interzicerea sclaviei, aservirii și a muncii forțate (art. 4)

34. „Sclavia” este „starea sau condiția unei persoane asupra căreia se exercită atributele dreptului de proprietate sau unele dintre acestea”. Într-o cauză în care era vorba despre o tânără adusă din țara ei natală și constrânsă să lucreze multe ore fără a fi remunerată în serviciul unei familii și să locuiască la domiciliul acesteia fără posibilitatea de a schimba situația, Curtea a considerat că aceasta nu era sclavă (deoarece nu era „proprietatea” familiei), dar că ea se afla în stare de **aservire** (hotărârea Siliadin împotriva Franței) deoarece locul de ședere și locul de muncă i-au fost impuse împotriva voinței sale.

35. „Munca forțată sau obligatorie” corespunde situației în care o persoană trebuie să muncească ori să ofere servicii sub amenințarea unei sancțiuni. Alin. 3 de la art. 4 enumeră trei situații care nu sunt considerate „muncă forțată sau obligatorie” în sensul acestui articol:

- a) orice muncă impusă unei persoane supuse detenției în condiții legale;
- b) orice serviciu cu caracter militar (ori servicii echivalente recunoscute);
- c) orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civile normale (de exemplu, rolul de jurat).

36. **Obligația pozitivă de a efectua anchete** se aplică și în cazul acestui articol, mai ales în cazurile de exploatare a persoanelor și de aservire domestică. Ancheta trebuie să îndeplinească aceleași cerințe de transparență, eficacitate și independență sus-menționate în legătură cu art. 2 și 3 (a se vedea *supra*, pct. 23).

Dreptul la libertate și la siguranță (art. 5)

37. Dreptul de a nu fi privat de libertatea persoanei fără motiv legal constituie unul dintre pilonii sistemului Convenției. Astfel, art. 5 stabilește de la bun început o **prezumție în favoarea libertății**, atât pozitivă, cât și negativă: „Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale [...]”.

38. **Privarea de libertate** are două elemente: detenția într-un loc anumit pe o durată considerabilă și lipsa consimțământului persoanei private de libertate. Acest lucru nu implică închiderea fizică într-un loc. În paralel, controlarea, în anumite situații, a unui mare număr de persoane din motive de securitate nu echivalează cu o privare de libertate în sensul art. 5, ca de exemplu controlarea unei mulțimi de oameni în timpul evenimentelor sportive sau pe drumurile publice în urma unui accident. Curtea a considerat de asemenea că, în anumite împrejurări, art. 5 nu se aplică atunci când manifestanții, inclusiv cei violenți, au fost izolați de un cordon format de forțele de ordine într-un cartier timp de câteva ore (Austin și alții împotriva Regatului Unit).

39. Curtea a subliniat că **protecția împotriva arbitrariului** constituie punctul central al art. 5, care conferă dreptul la siguranță și la libertate și impune respectarea căilor legale în toate cazurile. Astfel, într-o situație în care un cetățean străin era dat în urmărire pentru crimă într-o țară A dar nu putea fi extrădat în acea țară din motive juridice, acesta a fost arestat de polițiști și dus cu forța într-o mașină până la frontiera cu țara B, din care putea fi extrădat. Curtea a considerat că arestarea, care avea ca obiect eludarea dispozițiilor legii privind extrădarea, era arbitrară și contrară art. 5 (hotărârea Bozano împotriva Franței).

40. Spre deosebire de art. 3, **dreptul la libertate nu este absolut** (a se vedea *supra*, pct. 17). Evident, există motive legitime pentru care societatea poate fi nevoită să priveze de libertate anumite persoane în interes general, în special în cazurile în care faptele respectivelor persoane constituie o amenințare pentru ei înșiși ori pentru terți. Astfel, acest drept admite **șase excepții clare și exhaustive**, enumerate la § 1 lit. a)-f). Este deosebit de important ca agenții forțelor de ordine, în special cei care au atribuții în materie de arestare și reținere, să respecte cu strictețe limitele stabilite la lit. a)-f) și să supună de îndată controlului judecătoresc acțiunile și deciziile lor.

41. Cele **șase excepții în care este permisă privarea de libertate** sunt următoarele:

- a) dacă persoana este deținută legal pe baza condamnării pronunțate de către o instanță competentă;

b) o persoană poate fi deținută pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată de o instanță competentă ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;

c) o persoană poate fi arestată și reținută în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a o împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;

d) un minor (însemnând o persoană cu vârsta sub 18 ani) poate fi deținut pentru a se asigura că acesta beneficiază de educație sau în așteptarea unei proceduri judecătorești de altă natură decât penală [de exemplu pentru a-l constrânge pe minor să primească îngrijiri, procedurile penale fiind declanșate prin lit. c)];

e) o persoană susceptibilă să transmită o boală contagioasă, un alienat, un alcoolic, un toxicoman sau un vagabond pot fi deținuți;

f) o persoană poate fi arestată sau deținută pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe un teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

42. Cele șase situații sunt subordonate condiției ca detenția să fie **legală**. Asta înseamnă nu numai că trebuie să fie în conformitate cu dispozițiile dreptului intern și cu o procedură, care trebuie să fie accesibile și previzibile, ci și că aplicarea dreptului intern trebuie să fie conformă cu Convenția, respectiv să urmărească unul dintre obiectivele menționate la lit. a)-f).

43. Detenția pentru **garantarea respectării unei obligații prevăzute de lege** [lit. b)] include situații precum supunerea la un baraj rutier, la un alcooltest sau la verificarea identității în mod inopinat, precum și alte exerciții curente ce fac parte din prerogativele poliției. Orice măsură de detenție trebuie decisă în ultimă instanță, după ce persoanei i s-a acordat posibilitatea de a se conforma voluntar măsurii. De asemenea, aceasta trebuie să fie proporțională și menită să impună respect mai degrabă decât o sancțiune.

44. **Arestarea urmată de detenție sub bănuiala săvârșirii unei infracțiuni** de către persoana în cauză [lit. c)] constituie situația excepțională cea mai frecventă și cea care ridică probleme cel mai frecvent. Arestarea trebuie să fie justificată de o **suspiciune întemeiată**, scopul fiind acela de a urmări penal persoana respectivă, mai degrabă decât de a căuta informații **susceptibile** să conducă la urmărirea sa penală. Însă Curtea admite că detenția pe durata interogatoriului este permisă, această durată putând fi mai mare în anumite cazuri, ca de exemplu în cazul unor suspiciuni legate de un act terorist, din cauza dificultății strângerii de probe concrete pentru susținerea acuzațiilor.

45. Curtea nu a definit termenul „**alienat**” [lit. e)] deoarece opiniile și practicile medicale sunt în continuă evoluție. Singura metodă sigură de lucru pentru agenți constă așadar în a nu dispune plasamentul (și menținerea) persoanelor în detenție decât în temeiul unui aviz medical autorizat, obiectiv și recent. Locul și condițiile în care o persoană stă în detenție trebuie să fie pe măsura situației acesteia. Plasamentul unui alienat într-o instituție socială poate echivala cu o privare de libertate.

46. Referitor la **alienați, alcoolici, toxicomani și vagabonzi** [lit. e)], Curtea impune ca reacția să fie **proporțională** cu comportamentul persoanei în cauză. Într-o cauză în care o persoană aflată sub influența alcoolului și-a pierdut stăpânirea de sine în interiorul unui oficiu poștal, polițiștii au condus-o la un centru de trezire unde a fost ținută mai mult de șase ore. Nu s-a stabilit că acea persoană reprezenta o amenințare pentru sine sau pentru terți; mai mult, aceasta nu avea antecedente. Polițiștii aveau alte opțiuni (ca de exemplu să o conducă la domiciliul său). Potrivit Curții, „privarea de libertate este o măsură atât de gravă încât nu se justifică decât dacă alte măsuri, mai puțin severe, au fost luate în considerare și considerate insuficiente pentru apărarea interesului personal sau public” (hotărârea Witold Litwa împotriva Poloniei).

47. Detenția unei persoane împotriva căreia se află în curs o procedură de **expulzare ori extrădare** [lit. f)] se poate realiza într-un centru de detenție special conceput pentru soluționarea rapidă a acestor cazuri, însă numai pentru o scurtă perioadă de timp (o durată de 7 zile a fost considerată acceptabilă în hotărârea Saadi împotriva Regatului Unit). Se poate vorbi de detenție chiar și în afara centrelor de detenție recunoscute ca atare: s-a constatat o încălcare într-o cauză în care solicitanții de azil au fost închiși în zona de tranzit a unui aeroport timp de 20 de zile înainte de a fi expulzați. Teoretic, aceștia erau liberi să plece, însă practic nu aveau unde să se ducă și nu beneficiau de asistență judiciară ori socială. Garanțiile prevăzute la art. 5 nu au fost respectate (hotărârea Amuur împotriva Franței).

48. Art. 5 § 2 prevede că **orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa**. Este o garanție elementară ca o persoană să fie informată despre motivele pentru care este arestată, în termeni simpli, nu foarte tehnici, pentru a putea contesta infracțiunea sau măsura privativă de libertate, după caz, folosind o cale de atac jurisdicțională (a se vedea *supra*, art. 5 § 4). Limba necesară poate fi o limbă străină sau, de exemplu, limbajul semnelor, dacă persoana arestată este surdo-mută. Condiția informării „**în termenul cel mai scurt**” poate depinde de circumstanțele cauzei, însă Curtea a precizat că informația ar trebui comunicată persoanei private de libertate „în câteva ore de la arestarea sa”. De asemenea, **nivelul de detalii** necesar poate diferi: în unele cazuri în care existau bănuieli de terorism, Curtea a admis că motivele puteau fi concise și mai puțin clare decât în cazurile obișnuite, pentru a evita divulgarea prea multor informații despre ceea ce autoritățile știu sau nu. În cazuri excepționale, informația poate fi comunicată reprezentantului persoanei arestate (de exemplu în cazul în care starea mintală a persoanei o împiedică să înțeleagă).

49. Conform § 3, o persoană arestată cu suspiciunea că a săvârșit o infracțiune **trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii**. Acest lucru trebuie făcut automat, persoana privată de libertate nefiind obligată să solicite acest drept (spre deosebire de dreptul prevăzut la § 4, a se vedea *infra*). Persoana în fața căreia este adusă persoana arestată sau deținută poate fi un judecător, un alt magistrat sau un funcționar în domeniul justiției, cu condiția ca aceasta persoană să fie independentă de autorități și părțile implicate și, totodată, să fie imparțială. Este necesar ca această persoană să aibă competența să se pronunțe asupra fondului cererii, să verifice că arestarea și detenția se bazează pe motive suficiente și, în caz contrar, să dispună eliberarea. Expresia „**de îndată**” poate avea diverse interpretări, însă, în general, înseamnă ziua următoare. Curtea a considerat că 4 zile constituie termenul maxim, deși este posibil ca unele termene mai scurte să fie, totuși, contrare Convenției. Decizia de **punere în libertate pe cauțiune** poate fi luată în acest stadiu sau imediat după acesta. Curtea dispune ca necesitatea arestării preventive să fie stabilită (de exemplu ca urmare a riscului ca persoana deținută să fugă) ținând seama de circumstanțele fiecărui caz în parte, în temeiul prezumției generale în favoarea libertății. Este sarcina Ministerului Public, a instanțelor și poliției să procedeze astfel încât cauza să se judece într-un termen rezonabil. Cu toții trebuie să-și coordoneze eforturile în acest scop.

50. **Art. 5 § 4** constituie dispoziția de „**habeas corpus**” a Convenției, acesta conferind persoanei arestate sau deținute **dreptul să introducă o cale de atac în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală**. Acest drept nu poate fi folosit pentru a contesta o pedeapsă privativă de libertate pronunțată printr-o sentință penală [art. 5 § 1 lit. a)]. Procedura trebuie să fie contradictorie, iar egalitatea armelor între cele două părți trebuie să fie garantată, ceea ce implică faptul că persoanele private de libertate și reprezentanții lor trebuie să aibă acces la documente esențiale, în baza cărora se solicită privarea de libertate. Expresia „**într-un termen scurt**” înseamnă că nu ar trebui să existe vreo întârziere nejustificată în cursul procedurii judiciare (de exemplu: întârziere cauzată de traducerea documentelor folosite în procedură). Dacă privarea de libertate a fost dispusă de către o instanță, acest drept este considerat, în general, ca fiind respectat. Acest drept implică, de obicei, un drept de a declanșa periodic o procedură de control al legalității măsurii privative de libertate.

51. **Art. 5 § 5** garantează **dreptul la reparație al oricărei persoane care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor art. 5**. Exercitarea efectivă a acestui drept aparține altor persoane decât funcționarii cu atribuții în materie de arestare și reținere. Totuși, această dispoziție trebuie să constituie un stimulent puternic pentru ca aceștia din urmă să respecte drepturile conferite prin art. 5. În caz contrar, statul poate avea mult de plătit.

Dreptul la un proces echitabil (art. 6)

52. Principala dispoziție a art. 6, respectiv prima teză de la § 1, este următoarea: „**Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa**”.

53. Dreptul la un proces echitabil este o garanție fundamentală în orice societate democratică, acest articol constituind una dintre cele mai importante dispoziții ale Convenției și una dintre cele mai frecvent invocate. Cauzele având ca obiect dreptul la un proces echitabil sunt mai numeroase decât cele referitoare la orice altă chestiune. Responsabilitatea de a veghea la respectarea dreptului la un proces echitabil revine

într-o măsură mai mare judecătorilor, Ministerului Public și legiuitorilor decât funcționarilor aflați în legătură directă cu publicul, cărora li se adresează prezentul set de instrumente. Însă **agenții de poliție** (care, în unele sisteme de drept, pot juca rolul Ministerului Public) și **agenții de penitenciare** își asumă responsabilități în dosarele penale, în vreme ce alți funcționari – **funcționarii din sistemul juridic, asistenții sociali, funcționarii însărcinați cu eliberarea permiselor și ofițerii de stare civilă** – pot avea responsabilități și în dosarele civile.

54. Întrucât Convenția trebuie aplicată în numeroase state ale căror sisteme juridice diferă semnificativ, Curtea a precizat semnificația „autonomă” în sistemul Convenției a numeroși termeni din acest articol. Acesta este în special cazul termenilor „penal”, „acuzatie” și „drept cu caracter civil”. Acești termeni nu au neapărat aceeași semnificație ca în sistemele interne.

Procedurile civile

55. În principiu, art. 6 se aplică în general tuturor litigiilor civile, cu anumite excepții stabilite de mai mult timp. În practică, cel mai simplu este să se enumere anumite cazuri în care Curtea a stabilit că se aplică art. 6, precum și alte cazuri în care nu se aplică acest articol. Cu toate acestea, trebuie remarcat că listele de mai jos nu sunt exhaustive și că practica este în continuă evoluție:

Litigiile în care s-a aplicat art. 6:

- litigii referitoare la dreptul de proprietate, ca de exemplu litigiile în materie de amenajare a teritoriului;
- decizii de acordare a unor permise, ca de exemplu licențe profesionale sau de comercializare a băuturilor;
- proceduri în materie de dreptul familiei, ca de exemplu proceduri de adopție, de înapoiere transfrontalieră a copiilor și de plasament în familie sau într-un centru de primire;
- cereri de reparație formulate împotriva autorităților publice, în special a spitalelor;
- cereri de prestații sociale în măsura în care există un drept, cu alte cuvinte, prestația nu este pur discreționară;
- proceduri disciplinare împotriva magistraților și litigii referitoare la funcția publică.

Litigii în care nu s-a aplicat art. 6:

- litigii în materie de imigrație și naționalitate;
- litigii în materie de fiscalitate între contribuabil și autoritățile fiscale;
- litigii legate de dreptul electoral, ca de exemplu dreptul de a candida la o funcție electivă.

56. În toate cauzele civile în care se aplică, art. 6 § 1 prevede **în mod expres**:

- **o ședință publică**, cu anumite excepții, ca de exemplu protejarea copilului în cauzele de dreptul familiei;
- **o instanță independentă și imparțială**, respectiv o instanță care este independentă față de autorități și părți și totodată este neutră;
- **un proces într-un termen rezonabil**;
- **o hotărâre pronunțată în mod public**, cu alte cuvinte hotărârea trebuie să fie disponibilă public, chiar dacă nu a fost pronunțată într-o ședință publică.

57. Curtea a **dedus de la art. 6 § 1** următoarele drepturi:

- **accesul** (atât fizic, cât și procedural) **la o instanță**;
- **reprezentarea în justiție** în cauzele civile [alin. 3 lit. c) prevede deja acest drept în cadrul cauzelor penale, a se vedea mai jos];
- **dreptul de a participa efectiv**, de exemplu prin intermediul unei proceduri contradictorii în care probele de care dispune una dintre părți sunt comunicate părții adverse și egalitatea armelor este garantată, adică fiecare dintre părți are realmente posibilitatea de a-și prezenta poziția;
- obligația instanței de a ține seama în totalitate și în mod egal de cele două părți implicate în cauză;
- **dreptul la o hotărâre/decizie motivată**;
- **obligația statului de a executa o sentință civilă în timp util și în mod efectiv**;
- **securitatea juridică**, incluzând caracterul definitiv al hotărârilor judecătorești.

58. Principalul efect pentru agenții publici este acela că **persoanele care se ocupă de litigii civile având ca obiect art. 6 trebuie să vegheze la respectarea dreptului la un proces echitabil, fie în stadiul deciziei administrative, fie ulterior în stadiul controlului jurisdicțional**. Acest lucru îi vizează mai ales pe asistenții sociali care se ocupă de cauze având ca obiect adopția sau plasamentul copiilor, funcționarii din domeniul urbanistic care se ocupă de cererile pentru certificate de urbanism, autoritățile însărcinate cu eliberarea autorizațiilor și organismele profesionale care eliberează certificate profesionale, funcționarii din domeniul serviciilor sociale în contact cu solicitanții etc.

Procedurile penale

59. În ceea ce privește procesele având ca obiect o acuzație în materie penală, garanțiile procedurale sunt mai stricte decât în cazul celorlalte proceduri judiciare. Termenul „penal” are o semnificație aparte în temeiul Convenției și poate include procedurile disciplinare, administrative sau fiscale dacă acestea pot conduce la condamnarea persoanei respective.

60. Pe lângă drepturile menționate la § 1, orice persoană urmărită pentru o faptă penală are totodată drepturile specifice menționate la § 2 și 3 lit. a)-f):

- **Prezumția de nevinovăție (§ 2)**. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită. Există dreptul la tăcere și dreptul de a nu se autoincrimina. Funcționarii publici pot încălca acest drept dacă declară ori dau de înțeles în public, de exemplu prin mass media, că o persoană este răspunzătoare de o infracțiune înainte ca o instanță să o declare vinovată. Această dispoziție nu împiedică efectuarea unor verificări preliminare precum analiza sângelui și a urinei și nici emiterea unor dispoziții pentru prezentarea documentelor.
- **Dreptul de a fi informat, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa [§ 3 lit. a)]**. Această dispoziție este comparabilă cu dreptul prevăzut la art. 5 § 2 (a se vedea *supra*), însă obiectul acesteia este diferit. Obiectul art. 5 este de a permite unei persoane să conteste arestarea sau detenția sa, pe când cel al art. 6 este de a-i permite să-și pregătească apărarea. Această sarcină revine în general poliției, funcționarilor din cadrul instanțelor sau celor din cadrul Ministerului Public. Persoana trebuie să fie în măsură să înțeleagă informația, inclusiv, după caz, oferindu-i-se posibilitatea unei traduceri [pe cheltuiala statului, a se vedea *infra* § 3 lit. e)]. În cazul în care acuzatul suferă de un handicap (ca de exemplu cecitate, surditate sau o boală mintală) care implică dificultăți de înțelegere, poate fi necesară o asistență specială.
- **Dreptul de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale [§ 3 lit. b)]**. Timpul necesar depinde de complexitatea cauzei, însă înlesnirile includ întotdeauna, în ceea ce privește persoanele arestate preventiv, posibilitatea de a primi vizita propriilor avocați, cu care trebuie să se poată conversa confidențial, fără a fi ascultați de către agenții de poliție sau agenții de penitenciar.
- **Dreptul să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu atunci când interesele justiției o cer [§ 3 lit. c)]**. Problemele legate de accesul avocaților la acuzat aparțin tot acestui drept. Curtea a considerat că asistența acordată de un avocat trebuie să fie concretă și efectivă, mai ales în stadiul procedurii preliminare și în cadrul ședinței de judecată. Astfel, într-o cauză în care în care un deținut notoriu a fost interogată timp de aproape 7 zile fără să i se permită consultarea unui avocat, s-a constatat existența unei încălcări pe motiv că apărarea acestuia risca să fie compromisă iremediabil. În aceeași cauză, întrucât dosarele erau foarte voluminoase, două vizite a câte o oră pe săptămână nu au fost considerate suficiente pentru a-i permite acuzatului să-și pregătească apărarea (hotărârea Öcalan împotriva Turciei). De asemenea, întrevederile trebuie să se desfășoare în afara razei auditive a funcționarilor. Ca regulă generală, asistența avocatului este necesară încă de la primul interogatoriu efectuat de poliție.
- **Dreptul să adreseze întrebări sau să solicite ascultarea martorilor acuzării și să obțină citarea și ascultarea martorilor apărării [§ 3 lit. d)]**. În cazul în care o mărturie este decisivă pentru stabilirea vinovăției acuzatului, acestuia din urmă trebuie să i se acorde posibilitatea confruntării cu martorul, sub supravegherea unui avocat dacă este necesar.

- **Dreptul să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită în procedură [§ 3 lit. e)].**

61. Din cele de mai sus reiese că, în cauzele cu caracter penal, rolul jucat de agenții de poliție și agenții de penitenciare pentru respectarea și apărarea drepturilor este mult mai semnificativ decât în cauzele civile. Pe lângă exemplele prezentate, **durata** procedurilor depinde în special de eficacitatea cercetărilor efectuate de poliție. Curtea include faza cercetării penale pentru a evalua dacă durata este una rezonabilă.

Nicio pedeapsă fără lege (art. 7)

62. Această dispoziție **interzice aplicarea retroactivă a dreptului penal**. Aceasta include dreptul de a nu fi judecat ori sancționat pentru o faptă care nu constituia infracțiune în momentul în care a fost săvârșită. **Organele de poliție trebuie să verifice dacă infracțiunile și pedepsele erau prevăzute de legislația în vigoare la data faptelor pentru care persoanele au fost arestate și urmărite penal**. Din nou, trebuie precizat că termenul „penal” are o semnificație aparte în temeiul Convenției și poate include procedurile disciplinare, administrative sau fiscale dacă acestea pot conduce la condamnarea persoanei respective.

Art. 8 - 11

63. Aceste patru articole (care se referă la **respectarea vieții private și de familie; libertatea de gândire, de conștiință și de religie; libertatea de exprimare; și libertatea de întrunire și de asociere**) prezintă câteva **caracteristici comune**:

- toate consacră **drepturi relative**;
- acestea sunt **structurate în două alineate**; primul alineat menționează dreptul consacrat, iar al doilea alineat stabilește împrejurările în care se poate justifica o ingerință;
- elementele specifice celui de al doilea alineat diferă, însă acestea conțin **trei cerințe comune pentru a putea justifica o ingerință în exercitarea dreptului respectiv**.

64. **În primul rând**, ingerința trebuie să fie **prevăzută de lege**. Termenul „lege” include actele cu putere de lege și actele administrative, „common law” și dreptul Uniunii Europene în țările subordonate acestor tipuri de ordine juridică, precum și prevederile statutare ale organismelor profesionale, ale universităților etc. Legea trebuie să facă parte dintr-o ordine juridică națională. De asemenea, aceasta trebuie să fie **accesibilă**, adică pusă la dispoziția publicului, și **previzibilă**, adică suficient de clară pentru a permite unei persoane să-și modifice conduita pentru a se conforma legii. Într-una din numeroasele cauze referitoare la ascultarea convorbirilor telefonice în privința cărora a fost sesizată, Curtea a concluzionat că o lege nu conținea dispoziții suficient de clare și exacte, mai ales în raport cu gravitatea ingerinței și gradul de sofisticare crescând a tehnologiei (Kruslin împotriva Franței).

65. **În al doilea rând**, ingerința trebuie să **urmărească un scop legitim**. Fiecare dintre cele două alineate prezintă o listă de scopuri specifice autorizate, care diferă de la un articol la altul, precum „prevenirea faptelor penale”, „apărarea ordinii, protejarea sănătății sau a moralei publice”, ori „protejarea drepturilor și libertăților altora”.

66. **În al treilea rând**, ingerința trebuie să constituie una dintre acele „**măsuri necesare, într-o societate democratică**” pentru îndeplinirea scopului respectiv. Termenul „necesar” nu se înțelege nici ca „indispensabil”, pe de o parte, nici ca doar „rezonabil”, pe cealaltă parte. Înseamnă că Guvernul trebuie să demonstreze existența unei „**nevoi sociale imperioase**” a acestei ingerințe și **proporționalitatea ei cu scopul urmărit**. Deși termenul „proporționalitate” nu apare propriu-zis în textul Convenției, acesta constituie punctul central al interpretării lui de către Curte. Astfel, chiar și o politică sau un act ce urmărește un scop legitim nu se consideră acceptabile dacă mijloacele folosite sunt excesive, arbitrare sau inechitabile. Convenția impune autorităților naționale să găsească un echilibru just între respectarea drepturilor persoanelor și preocuparea pentru interesul general; de asemenea, uneori poate fi vorba de punerea în balanță a unor drepturi individuale concurente. Curtea a recunoscut că este în principal sarcina autorităților naționale să garanteze apărarea drepturilor omului și realizarea unui echilibru potrivit, precum și că acestea sunt în general mai bine plasate decât Curtea ca să evalueze necesitatea unei ingerințe. În consecință, aceasta a elaborat un principiu conform căruia statele au o oarecare latitudine în acest domeniu pe care îl denumeste „**marjă de apreciere**”, admitând circumstanțele sociale și alte diferențe între țări, ca și soluțiile locale. Această latitudine este totuși limitată și rămâne subordonată controlului exercitat de către Curte. Această marjă de apreciere va fi mai mare dacă practica diferă semnificativ de la o țară europeană la alta, decât dacă există un consens care nu este circumscris politicii sau practicii unui stat. Așa cum comportamentele sociale se schimbă, jurisprudența Curții evoluează în paralel cu aceste comportamente.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8)

67. În conformitate cu art. 8 § 1, **orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.** Curtea a reținut o interpretare largă a tuturor acestor termeni, depășind sensul lor obișnuit în numeroase sisteme juridice naționale. Autoritățile trebuie să conștientizeze acest lucru și să nu presupună că sensul Convenției va fi asemănător cu cel cu care sunt ele obișnuite.

68. **„Viața privată”** trebuie considerată într-un sens mai larg decât intimitatea (care constă, în principal, în dreptul la confidențialitate și dreptul de a trăi separat de restul lumii). Aceasta include, în special, identitatea personală, orientarea sexuală și activitatea sexuală, identitatea de gen, protecția datelor, dreptul de a nu suporta poluarea fonică sau toxică și dreptul de a nu fi victima hărțuirii.

69. **„Viața de familie”** este o noțiune la fel de amplă, în sistemul Convenției, care depășește noțiunea de cuplu clasic – căsătorit, cu copii. Aceasta include cuplurile necăsătorite (sub rezerva că acestea trebuie să demonstreze o relație stabilă de mai mult timp), cuplurile de același sex și transsexualii, precum și părinții, ca și bunicii și nepoții, frații și surorile. În acest caz, este vorba de a demonstra existența unor legături personale strânse. Această noțiune a fost deseori aplicată în cauzele având ca obiect expulzarea, pentru a permite persoanelor cu legături de familie să rămână pe un teritoriu, chiar dacă au săvârșit o infracțiune ori dacă șederea lor a depășit data valabilității autorizației de intrare pe respectivul teritoriu.

70. **„Domiciliul”** impune victimei unei încălcări să demonstreze o legătură suficientă și constantă cu locul pe care îl ocupă, fără să îl fi ocupat în permanență; acesta poate fi temporar (o caravană, de exemplu), constituit din sedii comerciale și uneori ocupat ilegal, contrar unei decizii de urbanism. Acest drept apără faptul de a beneficia în mod pașnic de domiciliu, fără ca persoanei respective să i se interzică intrarea și fără să fie supusă la un deranj cauzat, în special, de zgomot sau de altă formă de poluare.

71. **„Corespondența”** include nu numai poșta (începând cu cea a persoanelor private de libertate), ci și convorbirile telefonice, poșta electronică și mesajele telefonice scrise.

72. **„Respectarea”** impune **obligații atât negative, cât și pozitive**: obligația negativă de a nu comite o ingerință arbitrară în drepturile altora și obligația pozitivă, de exemplu, de a lua măsuri pentru a garanta respectarea vieții private și de familie, nu numai în relațiile dintre stat și persoane, ci și în sfera relațiilor dintre persoane. Astfel, într-o serie de cauze referitoare la persoane transsexuale, problema nu avea legătură cu faptul că statele respective împiedicaseră operația chirurgicală prin care respectivele persoane își puteau schimba sexul (din contră, o facilitaseră), ci cu faptul că ulterior au refuzat să le schimbe actele de identitate, precum certificatele de naștere, pentru ca acestea să reflecte noua lor identitate. Procedând astfel, statele nu se conformaseră obligației lor negative de respectare a vieții private (Goodwin împotriva Regatului Unit). Cauzele având ca obiect poluarea mediului se referă și ele, în principal, la o obligație pozitivă. În plus, în toate deciziile referitoare la copii, interesul superior al copilului este un considerent primordial.

73. **Art. 8 § 2** urmează modelul menționat mai sus, neautorizând nicio ingerință în acest drept decât dacă este prevăzută de lege și necesară, într-o societate democratică, pentru a urmări un scop legitim. Art. 8 permite urmărirea următoarelor scopuri:

- **securitatea națională, siguranța publică și bunăstarea economică a țării;**
- **apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale;**
- **protejarea sănătății sau a moralei;**
- **protejarea drepturilor și libertăților altora.**

74. De fiecare dată când un reclamant se plânge de o ingerință, Curtea examinează cazul în funcție de **trei întrebări**:

- **este prevăzută de lege?**
- **urmărește un scop legitim?**
- **este necesară, într-o societate democratică, urmărirea acestui scop, cu alte cuvinte – nu este acesta excesiv, arbitrar sau inechitabil?**

75. Iată un **exemplu** al modului în care procedează Curtea: într-o cauză având ca obiect colectarea și păstrarea datelor cu caracter personal de către poliție, au fost prelevate mostre de ADN și amprente digitale ale reclamantilor, acuzați de fapte penale. Ulterior, în privința acestora s-a dispus achitarea sau

încetarea urmăririi penale, însă mostrele au fost păstrate. Păstrarea mostrelor era prevăzută de lege și urmarea un scop autorizat, și anume prevenirea infracționalității. Curtea a considerat însă că măsura nu era „necesară într-o societate democratică” deoarece acea dispoziție generală era disproporțională și nu prevedea nicio excepție pentru persoanele bănuite de săvârșirea unei infracțiuni și achitate ulterior (S și Marper împotriva Regatului Unit).

76. **Autoritățile trebuie să-și pună aceleași întrebări înaintea unei ingerințe în drepturile consacrate de art. 8**, pentru a avea certitudinea că nu se comite o ingerință fără justificare. Acest articol este unul dintre cele cărora organele administrative le aduce atingere cel mai frecvent. Este imposibil să se ia în considerare nenumăratele moduri în care a fost aplicat. Iată câteva **exemple** (bazate pe cauze în care s-a pronunțat Curtea) de **situații în care anumite categorii de autorități trebuie să dea dovadă de mai multă atenție (N.B. aceste exemple nu sunt exhaustive)**:

Poliția: percheziția la domiciliul unei persoane; prelevarea sau conservarea de mostre fizice ori luarea și păstrarea de documente.

Serviciile de securitate: punerea sub ascultare a telefonului unei persoane; instalarea unui dispozitiv de ascultare la domiciliul acesteia sau la birourile sale, păstrarea datelor.

Personalul din sistemul penitenciar: verificarea corespondenței unei persoane private de libertate sau ingerința în corespondența acesteia, mai ales cea dintre acesta și avocații săi ori instanțe; percheziția corporală a vizitatorilor pentru a verifica dacă transportă droguri etc.; ingerința în drepturile la vizită; sancțiuni aplicate deținuților condamnați.

Ofițerii de stare civilă: restricții impuse la alegerea unui prenume, schimbarea numelui sau modificarea actelor de stare civilă ulterior schimbării sexului.

Asistenții sociali: luarea copiilor în îngrijire, plasamentul copiilor într-o familie gazdă sau o familie adoptivă (sunt indispensabile informarea și consultarea părintelui natural/părinților naturali; este necesar să se evite ca durata acestor perioade să afecteze iremediabil relațiile părinți-copii etc.); facilitarea contactului unui copil cu părintele care nu a obținut tutela.

Agenții colectivităților locale: aplicarea unor norme de urbanism prejudiciabile vieții de familie și domiciliului persoanelor; folosirea publică a unor sisteme de supraveghere video ce permit stabilirea identității unei persoane; administrarea unor instalații care sunt sursă de poluare sub formă de zgomot sau emisii toxice (precum cele pentru tratarea deșeurilor).

Medicii: tratament care implică un consimțământ informat.

Personalul autorităților pentru imigrări: examinarea cazurilor persoanelor susceptibile de expulzare (ca de exemplu persoane aflate în situație de ilegalitate după expirarea termenului de valabilitate a permisului lor de ședere, delincvenți condamnați în vederea executării pedepsei) care au legături de familie cu persoanele rezidente în acea țară.

În situațiile menționate anterior, art. 8 nu se opune obligatoriu acțiunii respective, ci impune să se vegheze la garantarea justificării și proporționalității acțiunii. În unele cazuri, agenții trebuie să verifice obținerea încuviințării judecătorești necesare.

Libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9)

77. **Art. 9 § 1** are două părți:

- un drept **absolut** la libertatea de gândire, de conștiință și de religie, care include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea;
- un drept **relativ** constând în libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

Numai cel de al doilea drept este supus limitărilor prevăzute la § 2.

78. Curtea a evitat să definească „religia și convingerea” și a admis numeroase definiții ale acestora; nu s-a limitat la marile religii consacrate în lume, precum creștinismul, iudaismul și islamul, ci a luat în

considerare și credințe mai recente, precum martorii lui Iehova și scientologia. În rândul convingerilor, a admis pacifismul, vegetalismul și opoziția față de avort, însă nu și promovarea sinuciderii asistate.

79. În principiu, protecția se acordă manifestărilor **directe** ale unei religii sau convingeri, precum purtarea crucii, turbanului sau vălului islamic ori consumarea mâncărilor kosher, nu manifestărilor **indirecte**, precum distribuirea de broșuri pacifiste în rândul soldaților, spre deosebire de proclamarea unor principii pacifiste.

80. **Art. 9 § 2** se prezintă în forma clasică explicată mai sus (referitor la art. 8-11 – a se vedea *supra*, pct. 73-75).

81. Orice restrângere aplicată acestui drept trebuie să fie **prevăzută de lege**. Prin urmare, întreruperea fără temei legal a unei adunări a martorilor lui Iehova în sedii închiriate legal constituie o încălcare a acestui drept (Kuznetsov împotriva Rusiei).

82. Scopurile legitime enumerate sunt **siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice, precum și protejarea drepturilor și libertăților altora**.

83. **Printre restrângerile a căror justificare a fost recunoscută se numără:**

- interdicția ca o infirmieră să poarte o cruce care poate constitui un risc pentru sănătatea pacienților;
- restricții aplicate ținutelor religioase, în special purtării vălului islamic în unitățile școlare sau universitare; Curtea acordă Guvernului o marjă de apreciere extinsă, motivată de protejarea drepturilor și libertăților altora;
- interdicția ca un deținut să efectueze rituri religioase care îi deranjează pe ceilalți deținuți.

84. **Printre restrângerile a căror justificare nu a fost recunoscută se numără:**

- urmărirea penală începută împotriva unei persoane pentru „prozelitism”, cât timp aceasta încerca doar să îi convingă pe alții de virtuțile convingerilor sale;
- interdicția de a purta cruce impusă unui agent de înregistrare al unei companii aeriene în temeiul politicii companiei respective;
- respingerea cererii unui deținut de acordare a unui regim alimentar fără carne.

85. **Chestiunile referitoare la convingere și manifestările acesteia sunt adesea controversate și delicate, mai ales într-o societate tot mai pluralistă. Autoritățile trebuie să fie sigure, pe de o parte, că pot acționa în numele unei justificări legale clare înainte de a impune restrângeri și, pe de altă parte, că urmăresc un scop legitim într-un mod proporțional.**

Libertatea de exprimare (art. 10)

86. **Art. 10 § 1** este redactat după cum urmează: „Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.”

87. Libertatea de exprimare reprezintă o **piatră de temelie a democrației** și un element esențial pentru a beneficia de numeroase alte drepturi. Dreptul protejat trebuie considerat într-un sens foarte larg, care depășește sfera libertății presei. Acesta include discursul politic, discursul comercial și expresia artistică. Curtea a subliniat valoarea constituțională a acestuia și a declarat că o **ingerință poate fi justificată numai de necesități imperioase și că excepțiile ar trebui să facă obiectul unei interpretări restrânse**. Pe de altă parte, Curtea a precizat că formula protejată prin § 1 „**este valabilă nu numai pentru «informațiile» sau «ideile» acceptate ori considerate drept inofensive [...], ci și pentru cele care lovesc, șochează sau neliniștesc statul sau un segment oarecare al populației**”. Opiniile care pot fi considerate extreme și șocante, precum și arta care poate fi considerată obscenă, pot fi așadar exprimate și prezentate, sub rezerva excepțiilor limitative prevăzute la § 2, care se pretează la o interpretare restrânsă. **Libertatea de exprimare beneficiază de o prezumție favorabilă.**

88. **Art. 10 § 2** precizează caracterul relativ al acestui drept conform modelului obișnuit explicat mai sus: restrângerile care i se aplică trebuie (i) să fie prevăzute de lege, (ii) să urmărească un scop autorizat și (iii) să fie necesare într-o societate democratică, proporționale și nediscriminatorii (a se vedea *supra*, pct. 73-75). Însă articolul recunoaște totodată că exercitarea libertății de exprimare „comportă îndatoriri și

responsabilități”. Acești termeni au fost folosiți de Curte, de exemplu, pentru a justifica restrângerile impuse participării funcționarilor la activități politice (Ahmed împotriva Regatului Unit).

89. Scopurile autorizate ale acestor restricții, formalități, condiții ori sancțiuni sunt următoarele:

- **securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică;**
- **apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale;**
- **protecția sănătății sau a moralei;**
- **protecția reputației sau a drepturilor altora;**
- **împiedicarea divulgării de informații confidențiale;**
- **garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești.**

90. Printre numeroasele cauze legate de libertatea de exprimare în care s-a pronunțat Curtea, sunt rare cele în care obiectul litigiului îl constituiau acțiunile forțelor de poliție sau cele ale autorităților aflate în contact direct cu publicul. De obicei, litigiile se refereau mai mult la legislația națională aplicată sau la acțiunile înalților funcționari, ale procurorilor sau judecătorilor care decid să interzică exprimarea unor opinii sau idei indezirabile, să înceapă urmărirea penală împotriva autorilor acestora sau să îi condamne pe aceștia. **În cazul forțelor de poliție, calea cea mai sigură de a nu greși este autorizarea, chiar și excesivă, a libertății de exprimare și restrângerea acesteia numai în cazurile în care există motive întemeiate de a proceda astfel în urmărirea unuia dintre scopurile formulate, sub rezerva ca această restrângere să fie proporțională și nediscriminatorie.** Chiar dacă ideile incriminate sunt extreme, suprimarea lor necesită o justificare solidă. Trebuie să se dea dovadă de o mare prudență atunci când se emit și se execută mandate de percheziție la sediile unor instituții de presă: jurnaliștii au dreptul de a-și proteja sursele.

Libertatea de întrunire și de asociere (art. 11)

91. Art. 11 garantează două drepturi la acțiune colectivă împreună cu alte persoane.

92. **Libertatea de întrunire** include întrunirile publice sau private, marșurile, procesiunile, manifestațiile și adunările de tip *sit-in*. Obiectul acestora poate fi politic, religios sau spiritual, social etc.; acesta nu poate fi supus niciunei limitări, însă orice întrunire **trebuie să fie pașnică**. Existența unor acte de violență conexe nu înseamnă că o întrunire încetează să mai fie protejată, cu excepția cazului în care aceasta are un obiectiv perturbator.

93. **Obligații pozitive:** statul are obligația de a proteja persoanele care își exercită dreptul de întrunire pașnică împotriva oricărui act de violență din partea unor contra-manifestanți. Într-o cauză, forțele de poliție au format un cordon pentru a-i separa pe contra-manifestanți, dar nu au putut împiedica agresiunile fizice și daunele materiale. Curtea a constatat că poliția nu luase măsuri suficiente pentru a permite desfășurarea pașnică a unei manifestații legale (Organizația Macedoneană Unită Ilinden și Ivanov împotriva Bulgariei).

94. **Restrângerea sau interzicerea întrunirilor necesită o justificare în conformitate cu art. 11 § 2**, după modelul obișnuit explicat mai sus: restrângerile trebuie (i) să fie prevăzute de lege, (ii) să urmărească un scop autorizat și (iii) să fie necesare într-o societate democratică, proporționale și nediscriminatorii (a se vedea *supra*, pct. 73-75). Scopurile autorizate sunt următoarele:

- **securitatea națională sau siguranța publică;**
- **apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale;**
- **protecția sănătății sau a moralei;**
- **protejarea drepturilor și libertăților altora.**

95. Autoritățile dispun de o marjă de apreciere considerabilă atunci când evaluează dacă o întrunire propusă prezintă un risc pentru siguranța publică sau pentru alt scop dintre cele formulate, care ar putea justifica o ingerință; însă o **întrunire pașnică beneficiază de o prezumție favorabilă care trebuie să determine autorizarea ei**. Faptul de a solicita o notificare sau autorizare prealabilă nu este contrar exercitării acestui drept, însă refuzul autorizării constituie o ingerință, care trebuie justificată prin criteriile stricte menționate la § 2. Poate avea loc o încălcare chiar și în cazul în care întrunirea are loc cu încălcarea unei interdicții (Baczkowski împotriva Poloniei).

96. Autoritățile trebuie să se asigure cu meticulozitate că restrângerile **nu sunt discriminatorii**. Faptul că organizatorii unei întruniri reprezintă un grup de persoane nepopular nu constituie un motiv suficient pentru interzicerea ei. Refuzul de a autoriza Biserica Evanghelică să desfășoare un serviciu religios într-un parc pe motiv că acesta s-ar putea să nu fie pe placul adepților religiei majoritare în regiune implică, așadar, o

încălcarea a acestui drept. Într-o astfel de situație, autoritățile trebuiau să dea dovadă de „pluralism, toleranță și mentalitate deschisă”. Aceleași principii sunt aplicabile și grupurilor etnice sau politice minoritare, ca și altor minorități, precum lesbienele, homosexualii, bisexualii și transsexualii (LGBT – *lesbiennes, gays, bisexuelles et transsexuelles*) care doresc să desfășoare marșuri și manifestații.

97. Întrucât decizia de a autoriza ori nu o manifestație, de exemplu, aparține în general **forțelor de poliție**, această dispoziție este foarte importantă. Criteriul esențial este, în principiu, **riscul de violență**, fie că este voluntară sau nu. Existența acestui risc poate justifica impunerea unor restricții, în vreme ce inexistența lui face ca o restricție să fie foarte greu de justificat.

98. **Libertatea de asociere** este dreptul de a se asocia cu alte persoane în vederea constituirii de organisme pentru urmărirea colectivă a unor obiective comune. Aceasta include, în special, dreptul de a constitui **sindicate** pentru apărarea intereselor membrilor acestora. Pe lângă sindicate, o importanță deosebită o prezintă două tipuri de asocieri: **partidele politice și grupările religioase**.

99. Interdicția sau restricțiile aplicate **partidelor politice** sunt greu de justificat. Curtea a subliniat că pluralitatea partidelor este primordială într-o societate democratică și că interzicerea unuia dintre ele necesită motive convingătoare și imperioase. Faptul că programul unui partid dorește să dezbată situația unui segment al populației unui stat nu face inacceptabilă interzicerea lui pe fondul amenințării pe care o reprezintă pentru integritatea teritorială a țării (Partidul Comunist Unificat din Turcia împotriva Turciei). Considerente similare se aplică în cazul respingerii înregistrării unui partid politic, care seamănă cu o interdicție.

100. Referitor la **grupările religioase**, art. 11 coroborat cu art. 9 lasă de înțeles că apartenenții la cultul religios respectiv se pot asocia liber, fără intervenția statului. Ca și în cazul partidelor politice, statul are obligația de a se arăta neutru și imparțial. Respingerea, fără motive întemeiate, a cererii de înregistrare a unei biserici în urma modificării legislației este contrară art. 11 (Divizia din Moscova a Armatei Salvării împotriva Rusiei).

101. **Sindicatele** au dreptul de negociere colectivă și de participare la acordurile colective (Demir și Baykara împotriva Turciei). Curtea a tratat restricțiile aplicate acțiunilor revendicative ca fiind ingerințe în libertatea de asociere pe care statul trebuie să le justifice în conformitate cu § 2. Printr-o **excepție specială de la art. 11 § 2**, exercitarea drepturilor consacrate de art. 11 poate face obiectul unor restricții în cazul membrilor forțelor armate, ai poliției sau ai administrației statului. O astfel de restricție va fi interpretată în sens strict de către Curte.

102. Majoritatea cauzelor având ca obiect libertatea de asociere sunt îndreptate împotriva legislației unui stat sau a acțiunilor înalților funcționari ori ale instanțelor. Însă **funcționarii din cadrul poliției și serviciilor de autorizare** aflați în legătură cu asociații viitoare sau existente, începând cu sindicatele, partidele politice și grupările religioase, trebuie să conștientizeze obligația lor de imparțialitate și necesitatea ca restricțiile aplicate să fie justificate de motive imperioase.

Dreptul la căsătorie (art. 12)

103. **Art. 12** este redactat după cum urmează: „**bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept**”.

104. Articolul se aplică exclusiv căsătoriei, nu concubinajului sau parteneriatului civil. Pe de altă parte, acesta este aplicabil exclusiv căsătoriei heterosexuale: Convenția nu impune vreunui stat să acorde cuplurilor de același sex dreptul la căsătorie. Persoanele transsexuale pot, totuși, să se căsătorească în funcție de noul lor sex. Legislația referitoare la căsătorie poate diferi de la un stat la altul, de exemplu, în privința unor chestiuni precum căsătoria între rude apropiate și căsătoria între persoane de același sex.

105. Chestiunile legate de acest articol prezintă o probabilitate redusă de a crea probleme forțelor de poliție, ci mai degrabă **ofițerilor de stare civilă și personalului din sistemul penitenciar**. Deși Curtea recunoaște dreptul la căsătorie al persoanelor private de libertate, aceasta nu a statuat existența, în temeiul art. 12, a unui drept la vizită conjugală al persoanelor private de libertate pentru a le permite să întemeieze o familie (însa acest drept este recunoscut de jumătate dintre statele membre). Cauzele având ca obiect despărțirea unui cuplu în baza dispozițiilor referitoare la expulzare sau imigrare sunt tratate, în general, în raport cu art. 8, nu cu art. 12.

Dreptul la un recurs efectiv (art. 13)

106. **Art. 13 impune punerea la dispoziție a unor căi de atac interne efective în cazul încălcării unui drept consacrat de Convenție.**

107. Capetele de cerere invocate în raport cu acest articol determină în general Curtea să examineze regimul dreptului intern pentru a cerceta dacă acesta prevede o cale de atac în circumstanțele cauzei și dacă acea cale de atac este una efectivă; astfel, sunt vizați legiuitorul și judecătorul, mai degrabă decât funcționarii aflați în contact cu publicul. Articolul prevede în mod concret punerea la dispoziție a unei căi de atac „chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”; **prin urmare, o legislație națională care acordă imunitate funcționarilor publici contravine Convenției.**

Interzicerea discriminării (art. 14)

108. **Art. 14 prevede că „exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație”.**

109. Art. 14 **nu consacră un drept autonom.** Acesta poate doar să fie **coroborat cu un alt drept** garantat de Convenție (sau protocoalele ratificate ale acesteia). Acesta poate face totuși obiectul unei ingerințe în cazul în care este coroborat cu un alt drept care nu suferă el însuși nicio încălcare. N.B.: Protocolul nr. 12 acordă un drept autonom în aceleași condiții ca art. 14, care l-ar face aplicabil pe o scară mai largă, dar în prezent nu este ratificat de mai multe state (a se vedea mai jos).

110. **Lista motivelor de discriminare nu este exhaustivă:** expresiile „în special” și „orice altă situație” au doar valoare de exemplu. De asemenea, Curtea a admis că **obiecțiunea pe motive de conștiință, handicapul, ilegitimitatea și orientarea sexuală** constituie alte motive de discriminare interzise; la acestea mai pot fi adăugate altele.

111. **Discriminarea este mai greu de justificat pentru unele motive decât pentru altele:** deși toate motivele sunt importante, Curtea a precizat că discriminarea bazată pe sex, orientare sexuală, rasă, culoare, naționalitate (exceptând imigrarea), nelegitimitatea și religia nu pot fi justificate decât pentru motive foarte solide.

112. **Ce este discriminarea?** Este **tratarea în mod diferit a unor persoane aflate într-o situație similară sau tratarea în mod identic a unor persoane aflate în situații diferite, fără o justificare obiectivă și rezonabilă.** Așadar, nu toate tratamentele diferite constituie o discriminare. Un deținut și o persoană aflată în libertate, de exemplu, nu se află într-o situație similară, astfel încât o diferență de tratament poate fi justificată. Cele două situații principale pot fi ilustrate astfel: faptul că unei lesbiene nu i se permite adoptarea unui copil exclusiv din cauza orientării sale sexuale, în vreme ce unor persoane necăsătorite li se permite acest lucru, constituie o încălcare (tratarea în mod diferit a unor persoane aflate într-o situație similară) (EB împotriva Franței); în schimb, faptul de a considera că un martor al lui Iehova condamnat pentru refuzul de a purta uniformă nu îndeplinește condițiile necesare profesiei de contabil constituie de asemenea o încălcare în măsura în care, în pofida condamnării sale pentru un delict minor, acesta este tratat în mod identic cu alte persoane aflate într-o situație complet diferită dat fiind că au fost condamnate pentru fraudă și înșelăciune (Thlimmenos împotriva Greciei).

113. Formularea „**justificare obiectivă și rezonabilă**”: în jurisprudența sa, Curtea a introdus acest concept la fel ca excepțiile autorizate prevăzute la § 2 de la art. 8-11: statului îi revine sarcina de a demonstra justificarea măsurii, care, pe de altă parte, trebuie aplicată în mod proporțional (a se vedea *supra*, pct. 73-75).

114. **Actele de violență motivate de o discriminare** sunt deosebit de grave și este necesar ca funcționarii statului autorizați să facă uz de forță (ca de exemplu **forțele de poliție** sau **forțele armate**) să evite să comită asemenea acte. Într-o cauză având ca obiect acte de violență săvârșite de agenți de poliție împotriva unui rom în timpul unor ciocniri rasiste dintr-un stat, Curtea a constatat o încălcare în măsura în care s-a demonstrat că acele acte erau motivate de considerente rasiste (Stoica împotriva României). Într-o altă cauză în care doi recruți romi au fost omorâți de poliție, Curtea a considerat că nu a existat nicio încălcare a art. 14 coroborat cu art. 2 deoarece motivarea rasistă a acestui act nu a fost demonstrată suficient, dar că statul nu și-a respectat **obligăția procedurală** de a efectua o anchetă corespunzătoare în cazurile în care recurgerea la forță de către funcționarii statului putea fi motivată de o discriminare (Nachova împotriva

Bulgariei). Faptul că statul tolerează actele de violență discriminatorii săvârșite de persoane particulare poate constitui de asemenea o încălcare, ca de exemplu în cazul în care o adunare a membrilor unei grupări religioase este agresată cu violență de către adepții altei confesiuni iar autoritățile refuză să intervină pentru a le pune capăt și nu se preocupă să înceapă urmărirea penală a autorilor actelor respective (Membrii Congregației Martorilor lui Iehova din Gldani și alții împotriva Georgiei).

115. Există o **discriminare indirectă** în cazul în care o lege sau o politică cu aplicabilitate generală determină un efect contrar disproporționat asupra membrilor unui grup anumit, chiar și în absența unei intenții discriminatorii. Astfel, repartizarea unui număr excesiv de mare de copii aparținând unui grup etnic specific în unități școlare specializate dedicate elevilor mai puțin capabili constituie o încălcare, chiar dacă este vorba de o măsură cu aplicabilitate generală. Problema era legată în speță de modul în care a fost aplicată măsura (DH împotriva Republicii Cehe).

116. **Discriminarea bazată pe unul dintre motivele definite de art. 14 sau de către Curte poate surveni în practic toate situațiile în care funcționarii sunt în contact cu publicul în domenii care se circumscriu drepturilor și libertăților garantate de Convenție. Funcționarii publici trebuie să se arate deosebit de atenți și vigilenți ca să evite orice tratament diferit care seamănă cu o discriminare.**

Dreptul de a sesiza Curtea prin cereri individuale (art. 34)

117. Este vorba despre o dispoziție **procedurală** care garantează oricărei persoane, organizații neguvernamentale sau grupări de persoane fizice care se consideră victime ale încălcării drepturilor lor garantate de Convenție sau protocoalele acesteia dreptul de a introduce o cerere la Curte. „Orice persoană” include alienații mintal și minorii. Acest drept este menționat aici deoarece conține o obligație materială pentru state „**să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul efectiv al acestui drept**”. Acest lucru este deosebit de important în cazul persoanelor private de libertate. Acestea nu li se poate opune niciun obstacol la introducerea unei cereri la Curte.

118. De asemenea, Curtea poate indica unui stat pârât **măsuri provizorii** pe care acesta ar trebui să le ia pentru menținerea situației, inclusiv capacitatea reclamantului de a-și exercita efectiv dreptul la introducerea unei cereri individuale, în așteptarea deciziei Curții în respectiva cauză. Curtea nu va dispune asemenea măsuri decât atunci când consideră că există un risc real de prejudiciu ireparabil grav dacă acestea nu sunt aplicate. Astfel, măsurile provizorii sunt comparabile cu ordinele de încetare emise de instanțele naționale. De regulă, statele au obligația să se conformeze măsurilor. De cele mai multe ori, acestea sunt dispuse în cazul în care reclamantul contestă expulzarea sau extrădarea sa pe motivul unor rele tratamente pe care le riscă în statul de destinație. Dacă un stat nu pune în aplicare o măsură provizorie dispusă de către Curte, de exemplu, expulzând totuși persoana într-o altă țară, acest fapt poate constitui o încălcare a obligațiilor ce decurg din art. 34.

PROTOCOLUL NR. 1

Protecția proprietății (art. 1)

119. Acest articol formulează un principiu general, urmat de două dispoziții speciale menite să protejeze dreptul de proprietate.

Principiu general: „orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale”.

120. Termenul „**bunuri**” include acțiunile, brevetele, licențele, concesiunile și prestațiile sociale (sub rezerva ca beneficiul real al acestora să rezulte dintr-un drept prevăzut de lege și nu dintr-o putere discreționară). Curtea a considerat în mai multe cauze având ca obiect bunuri expropriate de fostele regimuri politice din Europa de Est că supraviețuirea dreptului reclamantului în legislația națională este primordială și că simpla speranță la restituirea bunului confiscat este insuficientă.

121. „**Respectarea**” include dreptul de acces la un bun. Statul poate fi supus obligației pozitive de a proteja respectarea drepturilor de proprietate, de exemplu asigurând în mod convenabil întreținerea instalațiilor periculoase aflate în apropierea unor zone locuite.

122. În cazul unei ingerințe în drepturile de proprietate care nu face obiectul uneia dintre cele două dispoziții speciale enunțate mai jos, Curtea aplică principiul general și examinează situația în raport cu un criteriu de „echilibru just” între interesul particular și interesul general (a se vedea mai jos).

Prima dispoziție specială: privarea de proprietate

123. Privarea de proprietate este permisă numai:

- în condițiile prevăzute de lege;
- pentru cauză de utilitate publică;
- în condițiile prevăzute de principiile generale ale dreptului internațional;
- sub rezerva caracterului proporțional într-un mod rezonabil (criteriile „echilibrului just”).

124. Statele dispun de o extinsă marjă de apreciere a „utilității publice”. Este acceptabil ca, sub rezerva urmării unui scop legitim, precum justiția socială, anumite persoane să beneficieze de avantaje, iar altele să suporte anumite inconveniente.

125. „**Criteriul echilibrului just**” aplicat de Curte este mai puțin strict decât cel prevăzut la art. 8 - 11 din Convenție, și anume faptul că o măsură trebuie să fie „necesară într-o societate democratică”. Acesta impune statului să demonstreze că a realizat un echilibru just între respectarea dreptului persoanei respective și a interesului general. Acesta nu se aplică dacă persoana fizică sau juridică este supusă unei constrângeri excesive sau dacă aceasta nu dispune de nicio cale de atac, sau măcar de căi de atac limitate, pentru a contesta privarea de proprietate la care a fost supusă.

A doua dispoziție specială: reglementarea folosinței bunurilor

126. În conformitate cu **al doilea paragraf**, statele pot „**reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau [...] asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor**”. Această reglementare poate să prevadă, de exemplu:

- confiscarea unor active de către instanță sau inspectorii fiscali ori cei vamali;
- obligarea la folosința unui bun într-un anumit mod, de exemplu prin reglementarea urbanismului sau chiriilor;
- retragerea unei autorizații, de exemplu cea de comercializare a băuturilor alcoolice.

127. Reglementarea trebuie:

- să fie prevăzută de lege;
- să fie făcută în interesul general ori ca să asigure plata impozitelor sau amenzilor;
- să respecte un „echilibru just”.

128. Marja de apreciere a statului în materie este și mai amplă decât în temeiul primei dispoziții: legile pe care statul le poate aplica pentru a reglementa folosința bunurilor sunt cele pe care le „consideră necesare” în acest scop. Reclamantul trebuie să demonstreze că au fost supuși unei constrângeri excesive: un exemplu în acest sens îl constituie cazul în care un regim de control al chirilor, în vigoare timp de 11 ani, îi obligă pe proprietarii particulari la restricții semnificative (Hutten-Czapska împotriva Poloniei).

Obligațiile funcționarilor publici

129. Măsurile de confiscare sau celelalte măsuri care constituie o ingerință în drepturile de proprietate sunt în general luate de legiuitor, înalți funcționari și instanțe, însă este posibil ca **inspectorii vamali și cei fiscali, funcționarii din cadrul serviciilor de acordare a autorizațiilor sau de control asupra chiriilor și alți agenți publici** să fie nevoiți să-și exercite atribuțiile în acest domeniu. Astfel, aceștia trebuie să se asigure că măsura lor:

1. are temei legal;
2. urmărește un scop de interes general;
3. atinge un echilibru just între interesul particular și interesul general.

Dreptul la instruire (art. 2)

130. „**Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire**”, care corespunde în mod concret dreptul de acces la instruire pe care statul s-a angajat să îl asigure, conform reglementării alese de statul respectiv. Această reglementare poate, de exemplu, să impună obligativitatea instruirii până la o anumită vârstă, să autorizeze ori să interzică școlarizarea la domiciliu și să permită unităților școlare exmatricularea elevilor

indisciplinați. Articolul nu impune un anumit sistem de învățământ și cu atât mai puțin accesul la o anumită unitate de învățământ. Acesta este neutru față de învățământul public și cel privat și a fost interpretat ca o garanție a libertății de a înființa școli private.

131. Instruirea asigurată, indiferent că este publică sau privată, trebuie să respecte convingerile religioase și filozofice ale părinților. Cât timp programele școlare și cursurile sunt obiective și pluraliste, faptul că acestea pot fi contrare convingerilor anumitor părinți nu constituie o încălcare.

Dreptul la alegeri libere (art. 3)

132. În loc să consacre anumite drepturi, acest articol impune statelor obligația „**să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ**”. Însă Curtea a dedus din această obligație existența unui **drept de vot** și a unui **drept de a fi ales**.

133. Articolul nu impune un anumit sistem electoral, iar statele au o amplă marjă de apreciere în reglementarea alegerilor, în special a condițiilor pe care trebuie să le respecte un candidat la un mandat. Principiul votului universal este însă foarte strict, iar statele sunt obligate să justifice interzicerea dreptului de vot în cazul anumitor persoane sau categorii de persoane, precum persoanele private de libertate.

PROTOCOLUL NR. 4

Interzicerea privării de libertate pentru datorii (art. 1)

„Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală”.

134. Formularea „**pentru singurul motiv**” este importantă: articolul nu interzice în fapt privarea de libertate în cazul în care intervin alți factori, precum fraudă sau neglijența. Acesta interzice privarea de libertate motivată doar de faptul că nu s-a plătit o datorie contractuală ori nu s-a respectat o altă obligație contractuală.

Libertatea de circulație (art. 2)

135. Acest articol exprimă două drepturi:

- 1. oricine se găsește în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber și să-și aleagă în mod liber reședința sa;**
- 2. orice persoană este liberă să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa.**

136. Restricțiile aplicate acestor drepturi sunt permise în aceleași condiții ca cele prevăzute la art. 8 - 11 din Convenție, respectiv:

- să fie prevăzute de lege;
- să fie necesare, într-o societate democratică, pentru îndeplinirea anumitor scopuri, și anume:
- securitatea națională, siguranța publică și ordinea publică; prevenirea faptelor penale; protecția sănătății sau a moralei; protejarea drepturilor și libertăților altora.

137. Termenul „oricine” îi include pe cetățenii străini, la fel ca art. 1 din Convenție.

138. Restricțiile aplicate libertății de circulație sunt mai puțin stricte decât cele aplicate privării de libertate, care face obiectul art. 5 din Convenție. Poate fi vorba, în special, de arestul la domiciliu, anumite ore obligatorii pentru întoarcerea la domiciliu, limitarea sau interzicerea șederii într-un oraș sau într-o regiune anume din țară și obligația de a se prezenta periodic în fața autorităților. Printre motivele care admit impunerea unor asemenea restricții se numără riscul ca un suspect să fugă în străinătate, să divulge secrete de stat ori să se reunească cu complicii (exemplu valabil în cazul membrilor mafiei).

139. Orice restricție trebuie să fie proporțională cu scopul urmărit permis. În diverse cauze în care s-a pronunțat, Curtea a concluzionat că restricțiile aplicate libertății de circulație, care puteau fi justificate inițial, deveneau nejustificate atunci când erau menținute timp de mai mulți ani (ca de exemplu în cauza Labita împotriva Italiei).

140. Restricțiile aplicate libertății de circulație sunt, de regulă, dispuse de către instanță, însă executate de către **poliție**, care trebuie să se asigure că justificarea inițială este și rămâne valabilă.

Interzicerea expulzării propriilor cetățeni (art. 3)

141. **Acesta este un drept absolut și necondiționat al oricărei persoane de a nu fi expulzată de pe teritoriul statului al cărui cetățean este.**

142. Expulzarea **nu include extrădarea**. Aceasta survine în cazul în care o persoană este constrânsă să părăsească definitiv teritoriul unui stat al cărui cetățean este, fără a mai avea posibilitatea de a reveni acolo ulterior. Calitatea de „cetățean” în sensul acestei dispoziții este stabilită prin dreptul intern al statului respectiv.

Interzicerea expulzărilor colective de străini (art. 4)

143. **Aceasta este o interzicere absolută și necondiționată a expulzărilor colective de străini.**

144. Sensul termenului „expulzare” este identic cu cel de la art. 3 de mai sus. Expulzarea unui grup de persoane nu este „colectivă” dacă autoritățile au examinat în mod rezonabil și obiectiv cazul fiecărui străin din grupul respectiv.

PROTOCOALELE NR. 6 și NR. 13

Abolirea pedepsei cu moartea

145. Protocolul nr. 6 abolește pedeapsa cu moartea în timp de pace, însă autorizează statele să prevadă aplicarea acesteia în timp de război sau de pericol iminent de război. Protocolul nr. 13 merge mai departe și abolește complet pedeapsa cu moartea.

PROTOCOLUL NR. 7

Garantii procedurale în cazul expulzărilor de străini (art. 1)

146. Acest articol îi garantează **unui străin care își are reședința în mod legal pe teritoriul unui stat că nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii și sub rezerva dreptului:**

- de a prezenta motivele care pledează împotriva expulzării sale;
- de a cere examinarea cazului său;
- de a fi reprezentat în acest scop în fața autorității competente.

147. Termenul „expulzare” are același sens cu sensul de la art. 3 din Protocolul nr. 4: nu include extrădarea. Articolul nu interzice expulzarea străinilor, ci doar le acordă anumite garanții procedurale. Străinii care riscă expulzarea mai pot invoca și alte drepturi din Convenție, ca de exemplu cele de la art. 2, 3, 5, 6 și 8 din aceasta și art. 4 din Protocolul nr. 4.

Cu toate acestea, în cazuri excepționale în care expulzarea este necesară în interesul ordinii publice ori se întemeiază pe motive de securitate națională, un străin poate fi expulzat înainte de exercitarea drepturilor sale procedurale garantate la art. 1 din acest Protocol.

Dreptul la două grade de jurisdicție în materie penală (art. 2)

148. Acest articol garantează că **orice persoană declarată vinovată de o infracțiune de către o instanță are dreptul să ceară examinarea declarației de vinovăție sau a condamnării de către o jurisdicție superioară.**

149. Statele beneficiază de o amplă marjă de apreciere în punerea în aplicare a acestei dispoziții, sub rezerva de a nu aduce atingere înseși substanței acestui drept. Acestea nu sunt obligate, așadar, să prevadă posibilitatea de a ataca o hotărâre pe fond, pot limita acest drept la examinarea unor probleme de drept și pot impune încuviințarea prealabilă a introducerii căii de atac.

Dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară (art. 3)

150. Acest articol prevede exclusiv dreptul la despăgubiri atunci când o condamnare a fost anulată sau când este acordată grațierea pentru că un fapt nou sau recent descoperit dovedește că s-a produs o eroare judiciară.

Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori (art. 4)

151. Această dispoziție interzice o nouă judecare sau pedepsire a unei persoane pentru o infracțiune pentru care a fost deja achitată sau condamnată. Art. 4 § 2 prevede excepții pentru cazul în care există fapte noi sau recent descoperite ori un viciu fundamental în cadrul procedurii. Pot apărea situații complexe atunci când o serie de fapte conduc la mai multe infracțiuni sau mai multe proceduri, ca de exemplu atunci când o persoană este condamnată pentru conducere sub influența băuturilor alcoolice și i se retrage permisul de conducere într-un stadiu ulterior al procedurii; cea de a doua sancțiune se consideră ca făcând parte din sancțiunea aplicată pentru infracțiune (Nilsson împotriva Suediei). Rezultă o încălcare numai dacă două infracțiuni diferite se bazează pe fapte care sunt identice sau în esență aceleași.

Egalitatea între soți (art. 5)

152. Acest articol recunoaște soților egalitatea în drepturi cu caracter civil, între ei și în relațiile cu copiii lor pe durata căsătoriei și în cazul desfacerii acesteia. Articolul nu împiedică statele să ia măsurile necesare în interesul copiilor (care pot determina plângeri întemeiate pe art. 8).

PROTOCOLUL NR. 12

153. Acest protocol reiterează **interzicerea generală a discriminării** în termeni identici cu cei de la art. 14 din Convenție, **însă cu o diferență esențială: îi conferă acestui drept un caracter autonom, care nu este legat de domeniul de aplicare a altui drept din Convenție**. În prezent, numărul statelor părți la acest protocol este mic, iar jurisprudența în materie este rară, astfel încât este greu de oferit clarificări privind efectele lui probabile.

PARTEA A II-A – LISTA PUNCTELOR DE VERIFICAT DE CĂTRE FUNCȚIONARII PUBLICI

Această listă de puncte de verificat are scopul de a orienta funcționarii publici către articolele cele mai relevante și către anumite chestiuni pe care trebuie să le ia în considerare în diversele situații cu care se confruntă în activitățile lor. Punctele enumerate nu sunt exhaustive. Pentru considerente mai ample despre fiecare articol, a se vedea *supra* PARTEA I. Trimiterile la numerele articolelor le desemnează pe cele din Convenție, cu excepția cazului în care se precizează că este vorba de un protocol.

Printre drepturile și chestiunile pe care trebuie să le iau în considerare în exercitarea atribuțiilor mele se numără:

Recurgerea la forță

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării.

- Se justifică recurgerea la forță (legitimă apărare, apărarea altei persoane, arestare, reprimarea unor tulburări violente)?
- Forța folosită este strict necesară și proporțională cu scopul urmărit ori este posibilă obținerea rezultatului estimat recurgând la o forță mai redusă?
- Recurgerea la forță echivalează cu tortură sau tratament inuman?
- Eventualele leziuni au fost examinate rapid de către un medic?
- Registrele ținute corespunzător permit, dacă este necesar, efectuarea unei anchete asupra circumstanțelor recurgerii la forță?

Protejarea terților împotriva actelor de violență, a lovirilor și vătămărilor, precum și împotriva punerii vieții altora în pericol

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării; Protocolul nr. 1, art. 1 – protecția proprietății.

- Am sau ar trebui să am cunoștință de riscurile sau amenințările cu violență, inclusiv violență domestică, la adresa altei persoane pe care am obligația să o protejiez (de exemplu în calitate de agent de poliție)?
- O persoană privată de libertate sau un pacient internat la psihiatrie riscă să se rănească ori să fie victima lovirii și vătămării sale de către terți?
- Au fost luate măsurile rezonabile și necesare pentru evaluarea stării de sănătate a persoanei, în special în cazul în care anumite elemente sugerează că ar fi putut fi rănită?
- Instalațiile avute în responsabilitate (ca de exemplu instalația municipală pentru tratarea deșeurilor) prezintă un pericol pentru habitat sau viața persoanelor care locuiesc în apropiere?

Preluarea în responsabilitate a persoanelor private de libertate (indiferent de context)

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 5 – dreptul la libertate, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării, art. 34 – dreptul la cerere individuală; Protocolul nr. 4, art. 2 – libertatea de circulație.

- Au fost avute în vedere și luate în considerare măsuri mai puțin stricte decât privarea de libertate?
- Sunt corespunzătoare condițiile de detenție în ceea ce privește curățenia, hrana și locul de dormit, precum și lipsa supraaglomerării?
- Atunci când sunt private de libertate persoane care aparțin unor minorități vulnerabile, sunt acestea tratate fără discriminare?
- S-au luat toate măsurile necesare și rezonabile pentru evaluarea stării de sănătate a persoanei private de libertate, în special dacă anumite elemente sugerează că ar fi putut fi rănită?
- Persoanele private de libertate considerate că prezintă risc de automutilare sunt supravegheate periodic?
- Persoanele private de libertate sunt protejate împotriva actelor de violență comise de co-deținuți?

- Persoanele private de libertate vulnerabile (din cauza unei boli, a unui handicap, a vârstei, a orientării sexuale etc.) beneficiază de îngrijiri și de o protecție corespunzătoare?
- Persoanele private de libertate au dreptul la corespondență, în special cu avocatul lor și instanțele?
- Ingerința în acest drept este legală, urmărește un scop legitim autorizat și este proporțională?
- Dreptul persoanelor private de libertate de aplicare a Convenției europene a drepturilor omului este împiedicat în vreun fel?
- Acuzații au primit informații complete despre natura și temeiul acuzației formulate împotriva lor?
- Au dispus aceștia de timp suficient și de mijloace suficiente pentru a-și pregăti apărarea, în special pentru a se consulta în privat cu avocatul lor?

Arestarea și detenția persoanelor bănuite de săvârșirea unei infracțiuni

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 5 – dreptul la libertate, art. 7 – nicio pedeapsă fără lege, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării; Protocolul nr. 4, art. 2 – libertatea de circulație.

Pe lângă întrebările generale care rezultă din orice privire de libertate și care sunt prezentate mai sus, se ridică următoarele întrebări:

- Arestarea a fost autorizată în temeiul art. 5, în special art. 5 § 1 lit. c) și f)?
- Persoanele arestate au fost informate de îndată ce este posibil despre drepturile lor și despre motivul arestării?
- Există o procedură care permite ca aceștia să fie rapid deferiți justiției?
- Au avut aceștia acces la un avocat înainte de începerea interogatoriului?
- În situații specifice precum infracțiunile în care sunt implicați copii și infracțiuni privitoare la viața sexuală, s-a luat în considerare necesitatea aplicării unor proceduri de interogatoriu speciale?
- Infracțiunea pentru care s-a făcut arestarea era prevăzută de lege în momentul săvârșirii acesteia?

Tratamentul candidaților la imigrare

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 5 – dreptul la libertate, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării, art. 34 – dreptul la cerere individuală; Protocolul nr. 4, art. 4; Protocolul nr. 7, art. 1.

Pe lângă întrebările generale care rezultă din orice privire de libertate și care sunt prezentate mai sus, se ridică următoarele întrebări:

- Arestarea sau reținerea se justifică în raport cu art. 5 § 1 lit. f)?
- Candidații la imigrare sunt deținuți separat de persoanele private de libertate în cursul procedurilor penale sau de persoanele condamnate?
- Sunt respectate condițiile specifice de cazare a familiilor, femeilor și copiilor?
- Recurgerea la forță pentru temperarea unei persoane expulzate reticente este moderată și proporțională?
- În cazul în care candidații la imigrare au rude în țara respectivă, dreptul lor la viața de familie a fost luat în considerare și respectat?
- În cazul în care este necesară expulzarea unor grupuri de străini, a fost examinat fiecare caz în parte?
- Fiecare persoană căreia i se aplică măsura expulzării a beneficiat de garanțiile procedurale prevăzute la art. 1 din Protocolul nr. 7?

Luarea în îngrijire a pacienților internați în unități de psihiatrie

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 5 – dreptul la libertate, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 34 – dreptul la cerere individuală.

Pe lângă întrebările generale care rezultă din orice privire de libertate și care sunt prezentate mai sus, se ridică următoarele întrebări:

- Internarea a fost autorizată corespunzător în baza unui aviz medical?
- Necesitatea medicală a internării este verificată periodic?

- Recurgerea la forță pentru temperarea pacientului a fost autorizată din punct de vedere medical și proporțională cu necesitățile?
- Pacientul sau familia acestuia dispun de o posibilitate satisfăcătoare de a contesta necesitatea menținerii măsurii privative de libertate?
- Au fost aceștia informați despre drepturile respective?

Interceptarea ori supravegherea secretă a comunicațiilor

Art. 8 - respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței.

- Interceptarea ori supravegherea este autorizată de lege?
- Urmărește aceasta un scop legitim autorizat, ca de exemplu securitatea națională sau prevenirea faptelor penale?
- Răspunde aceasta unei „nevoi sociale imperioase”?
- Este aceasta proporțională cu scopul urmărit și nediscriminatorie?
- Limitele și durata ingerinței au fost autorizate de o instanță?
- Interceptarea ori supravegherea, astfel cum au fost efectuate, sunt conforme cu limitele și durata autorizate?

Soluționarea problemelor de familie, precum adopția și plasamentul copiilor

Art. 3 – interzicerea tratamentelor inumane și degradante, art. 6 – dreptul la un proces echitabil, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, art. 14 – interzicerea discriminării.

- Ingerința în viața de familie este prevăzută de lege, urmărește un scop autorizat (ca de exemplu apărarea drepturilor copilului) și este proporțională cu acest scop?
- Interesul superior al copilului a fost luat în considerare în mod corespunzător?
- Părinții și celelalte părți implicate au fost informate în amănunt și în timp util și au avut posibilitatea de a lua parte la deciziile privind viitorul copiilor, în special în cazul în care acestea sunt irevocabile sau dificil de anulat?
- Părinții și terții au posibilitatea de a contesta decizia în fața unei instanțe independente și imparțiale?
- Au fost aceștia informați despre acest drept la contestație și de termenul pentru a proceda astfel?
- Sunt copiii expuși riscului ca, alături de părinții sau tutorii lor, să sufere un prejudiciu care face ca plasamentul lor să fie indispensabil?

Autorizarea întrunirilor și manifestațiilor sau menținerea ordinii publice pe durata desfășurării lor

Art. 2 – dreptul la viață, art. 3 – interzicerea torturii, art. 9 – libertatea de religie, art. 10 – libertatea de exprimare, art. 11 – libertatea de întrunire și de asociere.

- S-a aplicat prezumția favorabilă dreptului la libertate de exprimare?
- Există un motiv legitim (ca de exemplu menținerea ordinii publice sau riscul unor acte violente) pentru a respinge autorizarea unei întruniri sau manifestații?
- Ingerința într-unul dintre drepturile consacrate de cele trei articole menționate este prevăzută de lege, urmărește un scop autorizat și este proporțională cu acest scop?
- În cazul în care se organizează o întrunire în scopuri religioase, sunt respectate drepturile consacrate de art. 9?
- Au fost luate măsurile necesare pentru protejarea manifestațiilor, în special atunci când au loc simultan și contra-manifestații?

Soluționarea cererilor în domeniul urbanismului

Art. 6 – dreptul la un proces echitabil, art. 8 – respectarea vieții private și de familie, precum și a domiciliului, art. 14 – interzicerea discriminării; Protocolul nr. 1, art. 1 – protecția proprietății.

- Ingerința în dreptul unei persoane la respectarea domiciliului este prevăzută de lege, urmărește un scop autorizat (ca de exemplu apărarea drepturilor altora) și este proporțională?
- În cazul în care decizia în materie de urbanism aduce atingere dreptului de proprietate sau dreptului la respectarea vieții de familie a unei persoane, are aceasta din urmă posibilitatea de a o contesta în fața unei instanțe independente și imparțiale?

- S-a adus atingere dreptului unei persoane la respectarea bunurilor sale?
- Dacă da, ingerința conduce la un echilibru just între respectarea dreptului persoanei respective și interesul general?
- În cazul în care persoana ale cărei drepturi au suferit o ingerință este membră a unui grup vulnerabil, ca de exemplu romi sau nomazi, este aceasta tratată diferit și, dacă da, se justifică această diferență de tratament într-un mod obiectiv și rezonabil?

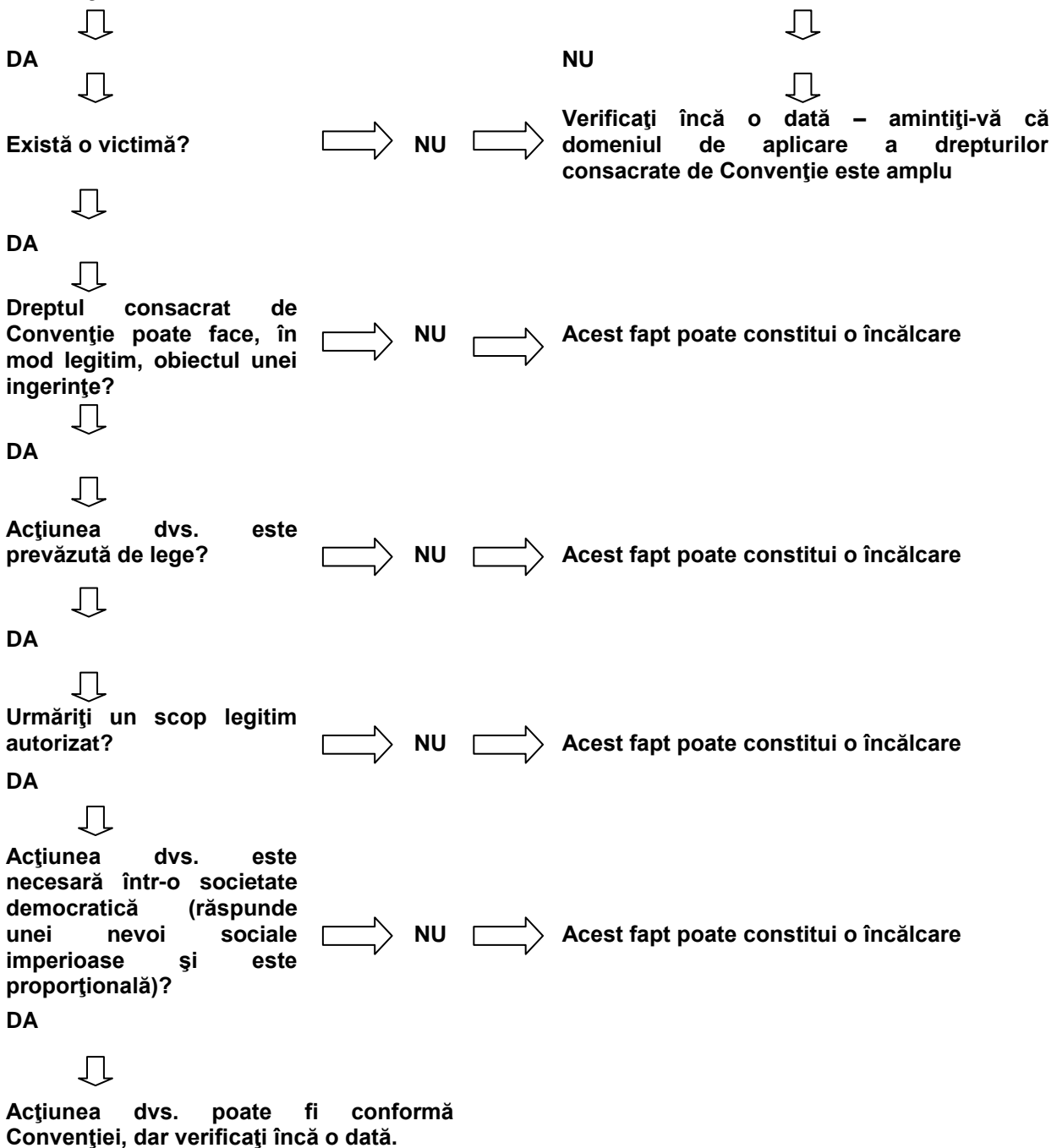
Luarea unor decizii care aduc atingere dreptului unei persoane de a desfășura o activitate comercială sau o profesie

Art. 6 – dreptul la un proces echitabil; Protocolul nr. 1, art. 1 – protecția proprietății.

- Decizia are temei legal?
- Decizia are utilitate publică?
- Decizia conduce la un echilibru just între respectarea drepturilor persoanei respective și interesul general?
- Persoana în cauză are posibilitatea de a contesta decizia în fața unei instanțe independente și imparțiale?

DIAGRAMĂ

Aveți de-a face, în exercitarea atribuțiilor dumneavoastră, cu unul dintre drepturile consacrate de Convenție?

N.B.: Dacă aveți îndoieli, consultați-vă cu superiorii și, dacă este posibil, solicitați opinia unui jurist. Diagrama de mai sus corespunde structurii mai multor articole din Convenție (în special art. 8 - 11), însă nu tuturor: unele consacră drepturi absolute, altele autorizează numai câteva excepții clare. Pentru precizări mai ample, verificați în **PARTEA I**.